

Terminologen

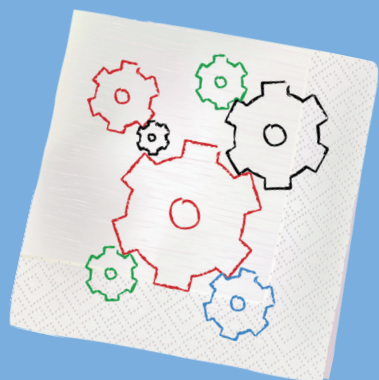
■ Språkrådets skriftserie for terminologi og fagspråk

Utgave 1:

Juridisk terminologi i noen språk i Norge – status og utfordringer

Foredrag fra et seminar i Tromsø i november 2011

Jan Hoel (red.)

Språkrådet

2012

Terminologen

■ Språkrådets skriftserie for terminologi og fagspråk

Utgave 1:

Juridisk terminologi i noen språk i Norge – status og utfordringer

Foredrag fra et seminar i Tromsø i november 2011

Jan Hoel (red.)

© 2012 Språkrådet[•]

Juridisk terminologi i noen språk i Norge
– status og utfordringer

<http://www.sprakradet.no>
<http://www.spraakradet.no>

REDAKSJON OG TILRETTELEGGELSE:
Jan Hoel

DESIGN OG PRODUKSJON:
www.kursiv.no

ISSN 1893-8191

Innhold

Forord	7
Dag Wiese Schartum: <i>Legaldefinisjoner i nyere norske lover</i>	8
Kåre Lilleholt: <i>Nynorsk rettsmål – status og framtidsutsikter</i>	39
Marianne Lindheim: <i>Hvor fornærmet er den fornærmede? Utfordringer i rettstolking mellom norsk og norsk tegnspråk</i>	44
Anne Marit Pedersen: <i>Samisk juridisk terminologi i rettsvesenet</i>	51
Hilde Skanke og Trond Trosterud: <i>Kvensk juridisk terminologi</i>	56
Program for seminaret	64

Forord

Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk besluttet høsten 2011 å innføre et årlig seminar om terminologi og fagspråk i Norge. Det ble videre avgjort at seminarforedragene deretter skulle publiseres som artikler i en nyopprettet skriftserie. Denne serien skulle ha navnet *Terminologen*, med undertittelen *Språkrådets skriftserie for terminologi og fagspråk*.

Bakgrunnen for å innføre et fagspråkseminar med en tilknyttet skriftserie var at det er få arrangementer og publikasjoner på dette fagområdet i vårt land. Fagrådet ønsket i forlengelsen av mandatet sitt å gjøre noe med situasjonen gjennom å skape en årlig møteplass for fagspråkinteresserte og et tilhørende faglitterært tilbud.

Fagrådet bestemte videre at seminarene burde legges til forskjellige steder i landet for best mulig å fange opp interesse og spre tilbudet lokalt og regionalt. Det første seminaret i rekken ble lagt til Tromsø og ble avviklet 22. november 2011. Temaet var *Juridisk terminologi i noen språk i Norge – status og utfordringer*. Tanken var å ta opp et avgrenset tema gjennom foredrag som belyste sider ved situasjonen på det aktuelle området for det samfunnsbærende majoritetsspråket norsk – med både bokmål og nynorsk representert – og for urspråket samisk samt minoritetsspråkene kvensk og norsk tegnspråk. Det var naturlig å få belyst situasjonen for samisk og kvensk når seminaret var lagt til regionhovedstaden Tromsø. Det var likeledes naturlig å rette søkelyset mot fagspråkets stilling og betydning i norsk tegnspråk, som nylig hadde oppnådd ytterligere anerkjennelse som minoritetsspråk i Norge, gjennom St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* og ikke minst ved at Språkrådet fra høsten 2011 hadde fått en ansatt som arbeidet med norsk tegnspråk. At det valgte temaet var juridisk terminologi, hadde blant annet sammenheng med at fagrådet gjennom ett av sine daværende medlemmer hadde fått opplysninger om at dette var et felt som bød på utfordringer i de samiske språkmiljøene.

I denne første utgaven av *Terminologen* er fem av de seks foredragene fra seminaret presentert i artikkelform. Artikkelen har samme rekkefølge som foredragene hadde.

Fagrådet og redaktøren håper at artiklene vil by på interessant lesning, og at skriftserien vil vekke interesse hos personer som arbeider med og er opptatt av norsk terminologi og fagspråk.

Oslo, 29. november 2012

Jan Hoel
for Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Legaldefinisjoner i nyere norske lover¹

DAG WIESE SCHATUM, SENTER FOR RETTSINFORMATIKK, UNIVERSITETET I OSLO

1 Utgangspunkter

1.1 Generelt

I denne artikkelen analyserer jeg bruken av legaldefinisjoner i norske lover som er vedtatt i perioden 2007–2010. Med undersøkelsen ønsker jeg primært å skaffe empirisk grunnlag for en diskusjon om dagens lovgivningspraksis på området. Dernest er formålet å skaffe grunnlag for oppfatninger om hva slags bruk av legaldefinisjoner som kan sies å være ønskelig. Jeg vurderer særlig spørsmålet om ønskelighet ut fra to hensyn: om legaldefinisjoner kan gjøre lover mer forståelige for rettsanvendere, og om slike definisjoner kan sies å bidra til at lover gir effektiv styring av vedkommende rettsområde. Begge spørsmål er knyttet til mulig bruk av informasjons- og kommunikasjons teknologi (IKT) og rettslige informasjonssystemer som virkemiddel i rettslig styring. I så fall blir spørsmålet om effektiv styring også et spørsmål om legaldefinisjoner kan bidra til å forbedre informasjonssystemer som anvendes for å sette lovgivning ut i livet.²

I vanlig juridisk språkbruk er "legaldefinisjon" en bestemmelse som står i en lov eller forskrift, og som presiserer meningsinnholdet av et ord eller uttrykk.³ Som undersøkelsen i denne artikkelen vil vise, er det relativt stor variasjonsbredde blant bestemmelser som kan sies å falle inn under denne betegnelsen. Det er dessuten grunn til å minne om at legaldefinisjoner kan sies å være nært beslektet med andre lovgivningsteknikker som bidrar til å klargjøre meningsinnholdet. Dette gjelder særlig presiserende passuser, men også vilkår for lovregulerte beslutninger kan ligne definisjoner. Ordet "ekteskap" i ekteskapsloven kan for eksempel sies å være definert av lovens ekteskapsvilkår,⁴ og "aksjeselskap" kan på lignende måte sies å være definert av krav til stiftelsesgrunnlag i aksjeloven. Det kan uansett vanskelig tenkes at lovgiver vil bruke begrepene "ekteskap" og "aksjeselskap" i ny

---

1 En tidligere versjon av artikkelen er publisert i *CompLex 6/2011* (Unipub forlag). Takk til professor Jon Bing, Senter for rettsinformatikk (UiO) og seniorrådgiver Inger Riis-Johannessen, Justisdepartementet, for verdifulle kommentarer underveis i arbeidet.

2 Se for eksempel Schartum 2006.

3 Se for eksempel Gisle 2010 s. 235, som synes å forutsette at definisjonen gjelder ett ord. Det er også vanlig at meningsinnholdet av flere ord som danner faste uttrykk er definert i loven, jf. siste del av avsnitt 4.

4 Se ekteskapsloven kapittel 1.

lovgivning på en måte som ikke samsvarer med de nevnte kvalifiserende vilkårene.⁵

I tillegg til selve lovteksten kan forarbeidene inneholde presiseringer av hva som menes med ord og uttrykk i lovteksten. Siste kapittel i lovproposisjoner inneholder gjerne merknader til den enkelte bestemmelse (“spesialmotiver”). Merknadene vil ofte inneholde presiseringer av meningsinnholdet i lovteksten og kan herunder forklare enkeltord, uttrykk, sammenhenger mellom bestemmelser mv. Lovgiver som ønsker å klargjøre meningsinnholdet i en lovtekst, står derfor overfor to hovedvalg: i) om ord og uttrykk i lovteksten skal forklares eller ikke, og ii) om forklaringen skal plasseres i lovteksten i form av en legaldefinisjon eller (også) i spesialmotivene. I denne artikkelen er jeg blant annet opptatt av samspillet mellom legaldefinisjoner og merknader til den enkelte bestemmelse.

1.2 Legaldefinisjoner i juridisk litteratur

Foreliggende norsk litteratur om legaldefinisjoner er relativt sparsom. I framstillinger av rettskildelæren er legaldefinisjoner primært viet oppmerksomhet ved at de kort er nevnt i samband med den språklige forståelsen av lovteksten, forholdet til vanlig språkbruk og språkets vaghet og flertydighet.⁶ Legaldefinisjoner får mest inngående behandling i arbeider om rettslige informasjonssystemer⁷ og allmenn rettsteori. Bing 1973 er eneste eksempel jeg har kommet over, der legaldefinisjoner i norsk lovgivning er gjort til gjenstand for eksplisitt empirisk undersøkelse og analyse. Undersøkelsen omfattet fem lover innen nærstående rettsområder⁸ og hadde som primær hensikt å kartlegge henvisningsstrukturer mellom definisjonene og bestemmelser der definerte ord ble anvendt.⁹ Bing understreker legaldefinisjoners rolle som “subregel” i lovteksten. Han forutsetter at definisjonene gjelder en bestemt lov, men framholder samtidig at de kan være veiledende også når det definerte uttrykket blir brukt i andre lover. Bing 1986 drøfter bruk av legaldefinisjoner i en artikkel om tolkning av enkeltord.

---

5 Likheten mellom slik begrepsfastsetting og konvensjonelle legaldefinisjoner er størst når det er tale om forholdsvis enkle og oversiktlige vilkårsrekker, for eksempel slik det er for ekteskapsvilkårene. Jo mer omfattende og fragmentert slike regelstrukturer blir, desto mer anstrengt blir det å betrakte dem som definisjon av betegnelsen på vedtaket.

6 Se f.eks. Eckhoff v/Helgesen 2001 s. 54–55 og Boe 2010 s. 281. Se også Platou 1915 s. 203, som nevner tidlige eksempler på legaldefinisjoner i Norske Lov og en engelsk “fortolkningslov” fra 1889 som hadde til formål å lette forståelsen av ord som forekom i lovgivningen.

7 Herunder om regelverksforenkling, jf. Kjelland-Mørdre 1983 s. 90–91.

8 Kjøpsloven, avbetalingskjøpsloven, avtaleloven, forsikringsavtaleloven og gjeldsbrevloven (slik disse gjaldt i 1973).

9 Undersøkelsen viste at de henvisningene som bruk av legaldefinerte ord impliserer, ofte ble gjort eksplisitt gjennom redaksjonelle referanser. Henvisninger fra legaldefinisjonen til de paragrafer der henvisningene ble gjort, forekom langt sjeldnere.

Fenomenet legaldefinisjoner er også noe omhandlet i alminnelig rettsteori. Sundby 1978 s. 115 nevner legaldefinerte ord som eksempel på koblingsord, det vil si ord som kobler sammen den normen som kvalifiserer ordet, med pliktnormer der det definerte ordet inngår.¹⁰ Slike definisjoner blir derfor ett av flere eksempler på hvordan retten ofte er fragmentarisk oppbygget.¹¹ Eng (1998) bruker definisjonsteori som basis for u/enighetsanalyse og behandler legaldefinisjoner som en underkategori av normative definisjoner.¹² Store deler av Engs generelle definisjonsanalyse får derfor også betydning for legaldefinisjoner. I tillegg behandler Eng enkelte særtrekk ved legaldefinisjoner.¹³ Allmenne rettsteoretiske tilnærminger til legaldefinisjoner får ikke spesiell oppmerksomhet i denne artikkelen. I stedet legger jeg an et forholdsvis konkret og praktisk rettet perspektiv.

1.3 Om legaldefinisjoner i Justisdepartementets hefte om lovteknikk

Justisdepartementets lovteknikkhefte¹⁴ redegjør i noen grad for argumenter knyttet til ønskeligheten av å bruke definisjoner i lover. Betydningen av å velge ord med klart og avgrenset meningsinnhold blir understreket. Dersom det er vanskelig å finne et tilstrekkelig klart ord, peker veilederen blant annet på muligheten for å gi et "presiserende tillegg" i form av en definisjon. Samtidig blir det minnet om at det kan være ønskelig å etterlate tvil om forståelsen av et ord for derved å overlate fastsettelsen av innholdet til forvaltningens eller domstolenes skjønn.¹⁵ Det blir også advart mot at legaldefinisjoner kan ha negative effekter og unødvendig komplisere lesingen av loven. Derfor poengteres det at det bør foreligge et særskilt behov for å klargjøre de begreper i loven som defineres, og at det primært er grunnleggende begreper som bør få en slik behandling.¹⁶ Imidlertid er det ikke nærmere omtalt hva slags særskilte behov som kan være tilstrekkelig begrunnelse, og hva som menes med grunnleggende begreper.

Lovteknikkheftet gir også noen råd om utforming av legaldefinisjoner. Når det er behov for å presisere ord eller uttrykk som forekommer flere steder, blir det pekt på muligheten for å angi slike definisjoner i en av de første bestemmelsene i loven. Det pekes også på muligheten for å sette definisjoner inn i det kapittelet definisjonen har betydning for. Implisitt åpnes det altså for å introdusere definisjoner som bare har betydning for deler av lovtæksten. Ut over dette er det lite rettledning å finne om legaldefinisjoner i lovteknikkheftet.

---

10 Jf. også s. 387.

11 Se også Eckhoff og Sundby 1991 s. 133–139 om koblingsord og koblingssammenhenger.

12 Se s. 101 f.

13 Se s. 121–124, s. 153–154 og s. 211–214.

14 Justisdepartementet 2000.

15 Se avsnitt 6.1.3.

16 Se Justisdepartementet 2000 avsnitt 7.4.

Grunnholdningen til legaldefinisjoner i lovteknikkheftet er forbeholden og forsiktig. Ikke desto mindre gis det i heftet helt konkrete råd om bruk og betydning av "enkelte ord og uttrykk".¹⁷ Således gis det kommentarer og råd om betydningen av ord som "foretak", "juridisk person", "staten", "kommune", "fylkeskommune", "opphold", "bosted" mv., "ektefelle", "samboer", "foreldre" mv. I ett tilfelle vises det til en legaldefinisjon som det anbefales generell bruk av,¹⁸ mens det ellers gis råd om å bruke definisjoner som departementet selv formulerer. Disse rådene blir imidlertid verken systematisk eller innholdsmessig knyttet til diskusjonen av legaldefinisjoner i samme veileder.

Som jeg viser nedenfor, reflekterer ikke nyere lovgivningspraksis samme skepsis og moderasjon som lovteknikkheftet formidler. Undersøkelsen min gir dessuten bilde av en praksis som er problematisk sett i forhold til målsettingene om lett forståelige lover og lover som gir effektiv styring. Jeg antar derfor at det er behov for fornyet veiledning og økt oppmerksomhet om legaldefinisjoner og avslutter artikkelen med innspill til konkrete retningslinjer, se avsnitt 8.

2 Oversikt over legaldefinisjoner i undersøkelsen

Utgangspunktet for undersøkelsen min er alle lover vedtatt i perioden 2007–2010, i alt 110 lover. Av disse var 57 endringslover og 53 nye lover. Jeg har gjennomgått alle nye lover og kartlagt om legaldefinisjoner er anvendt. Hva som skal regnes som en legaldefinisjon, kan i konkrete tilfelle by på tvil. Under kategorien kommer imidlertid alle bestemmelser som klart angir hva som menes med bestemte ord og uttrykk i loven, det vil si betydningen av enkeltord og formuleringer som består av flere ord. De fleste slike forekomster er samlet i egne bestemmelser tidlig i loven, men definisjoner forekommer også i enkeltbestemmelser i andre deler av lovteksten.¹⁹

I alt 35 av de 53 nye lovene inneholdt legaldefinisjoner, det vil si et klart flertall av nye lover i perioden. Utvalgte lover som ikke inneholder legaldefinisjoner, er typisk små og enkle.²⁰ I flertallet av lover med legaldefinisjoner er definisjonene plassert tidlig i loven i en egen bestemmelse, gjerne med overskriften "Definisjoner" eller lignende. Det er imidlertid ikke slik at desto større og mer kompleks loven er, desto flere legaldefinisjoner har

---

17 Det framgår ikke hvorfor ordene og uttrykkene er valgt.

18 Dette gjelder definisjonen av "foretak" i straffeloven (1902) § 48 a.

19 Jeg har også regnet det som legaldefinisjoner selv om det ikke er brukt betegnelser eller formuleringer som eksplisitt tilsier at vi har med en definisjon å gjøre. Det er eksempler på ord som er satt i parentes etter et setningsledd, og der ordet/uttrykket senere er brukt som kortnavn på meningsinnholdet i setningsleddet. Se for eksempel tillatelsesloven § 11, der "gruppekvote" er satt i parentes bak formuleringen: "eit største tillatte uttak for kvar fartøy- eller reiskapsgruppe eller anna definert gruppe (gruppekvote)".

20 Et unntak er den forholdsvis omfattende dyrevelferdsloven.

den.²¹ Antallet definisjoner i hver lov varierer svært, fra én til to og opp til 40 definisjoner.²² Mellom fem og ti definisjoner i hver lov er mest vanlig.²³ Til sammen fant jeg 210 ulike legaldefinisjoner i de 35 lovene. Av disse inneholdt én lov førti definisjoner av engelske ord og uttrykk, mens de øvrige 170 definisjonene i 34 lover gjaldt norsk språk. Fire lover i utvalget er skrevet på nynorsk. De definerte ord og uttrykk i lover på nynorsk er imidlertid stort sett skrevet på en form som er felles for nynorsk og bokmål (jf. f.eks. "nett-anlegg" og "konsesjonær"). Nynorskformen får derfor primært betydning for selve definisjonsteksten.

Bestemmelsene med legaldefinisjoner særpreges av visse standardiserte uttryksmåter av typen "Som/Med [ord] menes/regnes/forstås/anses".²⁴ Ordlyden gir med andre ord klar beskjed om ambisjonen om å klargjøre meningsinnholdet i enkeltord og uttrykk. I enkelte tilfeller er det kun anvendt kolon mellom det legaldefinerte ordet/uttrykket og definisjonen.

Noe mer enn en tredel (ni) av nye lover med legaldefinisjoner i perioden 2007–2010 hadde bakgrunn i internasjonale forhold.²⁵ Av disse hadde tre helt eller delvis bakgrunn i internasjonale konvensjoner. Fem lover med legaldefinisjoner hadde direkte bakgrunn i EU-direktiver og EØS-avtalen, mens én lov har bakgrunn i rammebeslutning i EU.²⁶ I et klart flertall av lover med legaldefinisjoner var denne lovgivningsteknikken med andre ord tilsynelatende valgt uavhengig av Norges internasjonale forpliktelser.

Mitt underlagsmateriale synes å gi grunnlag for å hevde at legaldefinisjoner med internasjonal bakgrunn adskiller seg noe fra definisjoner med nasjonal bakgrunn. I begge grupper er det riktignok eksempler både på

---

21 Plan- og bygningsloven og samvirkeoven er eksempler på store lover som kun inneholder noen få legaldefinisjoner.

22 Lov om internasjonale sikkerhetsretter i mobilt løsøre har 40 definisjoner på engelske ord og uttrykk i samsvar med den underliggende konvensjonsteksten.

23 Naturmangfoldloven inneholder f.eks. 20 legaldefinisjoner, mens skipssikkerhetsloven har kun én definisjon.

24 Jf. Bing 1973 s. 178 som også identifiserer bruk av ord som "kalles", "mener" og "er". I tillegg kommer varierende skrivemåter (forstaaes/forstås) og skrivefeil (forsås). Hans konklusjon var at det er vanskelig å stille opp en god søkealgoritme for å identifisere alle legaldefinisjoner.

25 Klassifiseringen er gjort på grunnlag av de opplysninger som er gitt i merknader til den enkelte bestemmelse og i tillegg i andre deler av forarbeidene i tilfelle der saksområdet gav grunn til å tro at en internasjonal bakgrunn var aktuell.

26 I politiregisterloven har en del av definisjonene bakgrunn i Rådets rammebeslutning 2008/977/JIS av 27. november 2008 om vern av personopplysninger i forbindelse med politisamarbeid og rettslig samarbeid i straffesaker, samtidig som denne viser til definisjonene i personverndirektivet. Loven inneholder både definisjoner med slik EU-rettslig bakgrunn og definisjoner med annen mer nasjonal begrunnelse.

få definisjoner og på et omfattende definisjonsapparat.²⁷ Definisjoner med internasjonal bakgrunn synes imidlertid typisk å være noe mer utfyllende og omstendelige enn definisjoner med nasjonal bakgrunn.²⁸ Lov om internasjonale sikkerhetsretter i mobilt løsøre (2010) er et ekstremt tilfelle der 40 engelskspråklige definisjoner av enkeltord og uttrykk i den bakenforliggende konvensjonen er vedtatt som lov.

3 Noen strukturelle forhold

3.1 *Definisjonenes virkeområde*

Det er behov for sikkert å kunne ta stilling til hvilke regelverk definisjonene gjelder for. Utgangspunktet vil normalt være en formodning om at en legaldefinisjon gjelder loven der definisjonen forekommer. Bare i noe over halvparten av de undersøkte lovene (18) er det imidlertid klart angitt at definisjonen gjelder "denne lov" eller lignende. I nesten like mange tilfelle (16) er det brukt en ordlyd som ikke angir hvilket virkeområde definisjonene har, eller det varierer om slike presiseringer er med eller ikke.

Det er ikke uvanlig at definisjoner er felles for vedkommende lov og én eller flere tidligere vedtatte lover. I mitt utvalg av lover er det vanligst at felles definisjoner etableres ved hjelp av henvisninger i forarbeidenes merknader til den enkelte bestemmelse. I noen få tilfelle kjedes imidlertid definisjoner direkte sammen i lovteksten, slik at et ord eller uttrykk defineres ved at det henvises til en eksisterende legaldefinisjon. Dette er for eksempel tilfellet i markaloven, som i § 10 annet ledd definerer "utmark" ved å vise til definisjonen av samme ord i friluftslivloven § 1a annet ledd.²⁹ Et annet eksempel fra de analyserte lovene er definisjonen av "regulert marked" i verdipapirhandellevens § 2-3 (3), som viser til definisjonen av samme ord i børsloven § 3.

I noen få tilfelle er definisjonen kun knyttet til en del av vedkommende regelverk. Det er således eksempel på definisjon som er avgrenset til et

---

27 Verdipapirhandellevens gjennomfører flere direktiver og har for eksempel 16 definisjoner. Merverdiavgiftsloven inneholder til sammenligning elleve definisjoner med hjemmel til å legaldefinere ytterligere fire ord og uttrykk i forskrift.

28 Se for eksempel definisjonene i tjenesteloven § 5, hvitvaskingsloven § 2 og verdipapirhandellevens kapittel 2. Definisjonene i eiendomsmeglingsloven § 1-2 er eksempel på lov med nasjonal bakgrunn som delvis har meget utfyllende og omstendelige definisjoner (se spesielt definisjonen av "eiendomsmegling").

29 Samtidig legger markaloven til flere presiserende elementer, slik at det kun er grunn-elementet i definisjonene som er felles for de to lovene.

kapittel i en lov.³⁰ I ett tilfelle er definisjonen av "oppholdstillatelse" angitt å gjelde for "denne paragrafen".³¹

3.2 Henvisningsstrukturer i definisjonene

Legaldefinisjoner kan være selvstendig formulert, det vil si ha et meningsinnhold uten bruk av henvisninger til definisjonselementer utenfor definisjonen.³² Det er imidlertid også vanlig at eksterne definisjonselementer inngår, se avsnitt 5. Eksterne elementer kan for det første foreligge i den bestemmelsen som inneholder definisjonene, slik at et ord i ett definisjonselement er definert i en annen legaldefinisjon i samme lov. Både definisjonene av "fartøy" og "luftfartøy" i tolloven inneholder for eksempel "transportmiddel", og sist nevnte ord er legaldefinert i samme paragraf som "Enhver innretning som kan brukes til transport av vare" (§ 1-1, bokstav l).³³

En annen type legaldefinisjoner bruker definisjonselementene fra andre bestemmelser i samme lov. Definisjonen av "studieforbund" er for eksempel: "ideell og demokratisk organisasjon godkjent etter lovens § 5, [...]".³⁴ Vilkårene i § 5 må med andre ord leses inn i definisjonen og ses som del av denne.

I en tredje type definisjoner foreligger det flere definisjonselementer på ulikt regelverksnivå. Vedkommende myndighet er i disse tilfellene gitt hjemmel til å fastsette videre definisjon enn det loven angir. Således definerer for eksempel tjenesteloven "lovregulert yrke" som "yrkesaktivitet fastsatt i forskrift i medhold av § 27, som krever bestemte kvalifikasjoner."

En fjerde type henvisningsstruktur i legaldefinisjoner gjelder tilfelle der definisjonen inneholder henvisning til en annen lov (og ikke til en bestemt paragraf i loven). Politiregisterlovens definisjon av "straffesak" sier således at dette er en "sak som behandles etter straffeprosessloven".³⁵

Det generelle bildet er at legaldefinisjoner relativt ofte peker ut av definisjonen selv. I så fall angis ikke meningsinnholdet ett sted i lovteksten, men rettsanvendere må sette sammen flere definisjonselementer fra ulike kilder.

---

30 Se definisjonen av "arbeidstaker" i folketrygdloven § 4-3.

31 Se utlendingsloven § 98 annet ledd. Årsaken er at "oppholdstillatelse" er brukt som element i beskrivelser av mange ulike typer tillatelse til opphold i riket i samme lov. Se om dette særlig i kapittel 3-6. Det hadde trolig vært mulig å definere "oppholdstillatelse" på en måte som kunne passe inn i alle typer tillatelser til opphold i riket, jf. felles regler om oppholdstillatelse i kap. 7. Dermed er det imidlertid ikke sagt at en slik definisjon ville ha vært hensiktsmessig.

32 Se Bing og Harvold 1973 og Bing 1986 om henvisningsstrukturer.

33 Lignende definisjonsteknikk er for eksempel anvendt i forvaltningslovens definisjon av "vedtak", "enkeltvedtak" og "forskrift", se lovens § 2.

34 Se lov om voksenopplæring § 3 bokstav a.

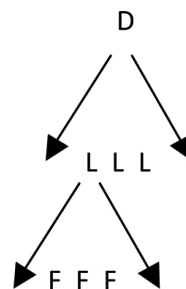
35 Se politiregisterloven § 2 nr. 11.

En del definisjoner har med andre ord i seg selv en fragmentarisk struktur.

3.3 Hierarkisk orden

I tillegg til virkeområde og henvisningsstrukturer er det av interesse å ta stilling til spørsmål vedrørende hierarki og trinnhøyde.³⁶ Med mindre det klart er bestemt eller forutsatt adgang til å fravike en legaldefinisjon, må definisjonen anses også å gjelde for underliggende regelverk.

I en del tilfelle har legaldefinisjoner bakgrunn i EU-avgjørelser³⁷ og EØS-avtalen. Her bruker jeg direktiver som eksempel, jf. "D" i figuren.³⁸ Konkret kan det være vanskelig å fastslå hvilke føringer EU-avgjørelsen legger på nasjonale lover og forskrifter. Det kan for eksempel være uklart i hvilken grad nasjonale lovgivere kan fastsette definisjoner som avviker fra direktivets definisjoner. For det andre kan det være uklart hvor i nasjonal lovgivning et direktiv med legaldefinisjoner slår inn. Et illustrerende eksempel er

et illustrerende eksempel er definisjonen av "personopplysning" som bygger på personverndirektivets definisjon av "personal data".³⁹ I departementets merknader til definisjonene i personopplysningsloven framheves det generelt at de bygger på nevnte direktiv, og i forklaringen av "personopplysning" nevnes en passus i direktivets fortale. For øvrig sies det ingenting om forholdet til direktivet. Samtidig er definisjonen i direktivet langt mer detaljert enn den norske definisjonen:

"personal data" shall mean any information relating to an identified or identifiable natural person ('data subject'); an identifiable person is one who can be identified, directly or indirectly, in particular by reference to an identification number or to one or more factors specific to his physical, physiological, mental, economic, cultural or social identity.

I personopplysningsloven defineres ordet slik:

personopplysning: opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson

Det samme ordet er definert i politiregisterloven § 2 nr. 1 (som inngår i utvalget for min undersøkelse), som har samme direktiv som bakgrunn:

personopplysning: opplysning og vurdering som kan knyttes til fysisk person

36 Dette overlapper delvis med det jeg ovenfor har benevnt *henvisningsstrukturer*. Mens henvisninger er eksplisitte i lovteksten, følger spørsmål om hierarki mer implisitte strukturer i aktuelle regelverk.

37 For eksempel direktiver, forordninger og rammebeslutninger.

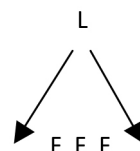
38 I figuren står D for direktiv, L betyr lov og F betyr forskrift.

39 Se personverndirektivet art. 2 (a).

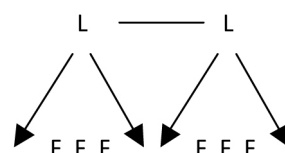
I forarbeidene til politiregisterloven⁴⁰ uttales det at definisjonene i loven tar utgangspunkt i personopplysningsloven § 2 og rammebeslutning om personvern i tredje søyle.⁴¹ Likevel er det "gjort språklige og materielle endringer i forhold til personopplysningslovens regler for å tilpasse bestemmelsen til politiets og påtalemyndighetens behandling". Den omtalte rammebeslutningen gjør bruk av samme definisjon av "personal data" som i personverndirektivet. Situasjonen er altså at samme definisjon som forekommer i to EU-avgjørelser (direktiv og rammebeslutning) er gitt forskjellig språklig utforming i norsk lov. I tillegg kommer at presiseringene av definisjonene i forarbeidene til de to lovene tar opp noe ulike avgrensings spørsmål.⁴²

Ordet "personopplysning"⁴³ forekommer dessuten i 47 andre lover, uten at egen definisjon er gitt i disse lovene. "Personopplysning" forekommer ikke i *Bokmålsordboka*, og har stort sett kommet inn i norsk lovgivning etter år 2000 da personopplysningsloven ble vedtatt, og uansett etter at personverndirektivet forelå. Generelt ser det altså ut til at nær 50 lover med tilhørende forskrifter som benytter dette ordet – eksplisitt eller implisitt – er knyttet til den forholdsvis brokete implementering av nevnte direktiv og rammebeslutning.

Den andre strukturen gjelder forholdet mellom legaldefinisjoner i lov og underliggende forskrifter. Ingen definisjoner i min undersøkelse bestemmer at den også skal gjelde for forskrifter gitt med hjemmel i vedkommende lov. Likevel gjør trinnhøyden det nærliggende å ha som utgangspunkt at lovens definisjoner også skal legges til grunn når det definerte ordet eller uttrykket forekommer i forskrift gitt med hjemmel i loven.⁴⁴ Antakelsen må trolig gjelde selv om loven angir virkeområdet for definisjonene til å være angjeldende lov.

En tredje struktur gjelder lover med definisjoner der den ene definisjonen henviser til en annen definisjon. Her kan det oppstå minst to situasjoner: Er forarbeidene i loven som viser til definisjonen i en annen lov, taus om den nærmere forståelsen av definisjonen, må forarbeidene til den henviste loven trolig få direkte anvendelse også ved fortolkningen av definisjonen i loven som inneholder henvisningen. Om derimot forarbeidene

40 Se Ot.prp. nr. 108 (2008–2009) kapittel 21.1.

41 Se rådets rammebeslutning 2008/977/JIS av 27. november 2008 om vern av personopplysninger i forbindelse med politisamarbeid og rettslig samarbeid i straffesaker, artikkel 2 (a).

42 Her nøyer jeg meg med å påpeke at rettskildebildet er rimelig brokete, og kommer ikke nærmere inn på de mange fortolknings spørsmål som oppstår.

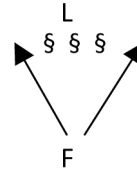
43 Med ulike endelser.

44 Jeg har likevel ikke undersøkt hvordan et slikt utgangspunkt slår ut på underliggende forskrifter i lovutvalget mitt.

til den henvisende loven inneholder egne presiseringer av definisjonen, vil definisjonene trolig ikke være identiske, og definisjonen i først nevnte lov må antas å utgjøre summen av alle presiserende elementer i forarbeidene til de to lovene.

Jeg vil også nevne tilfelle der det i en lov er gitt kompetanse for Kongen eller departementet til å presisere nærmere bestemte begreper, enten fra grunnen av eller ved å fastsette presiserende elementer i tillegg til dem som finnes i loven. I mitt utvalg av nye lover fra perioden 2007–2010 fant jeg i alt åtte hjemler til å gi bestemmelser om legaldefinisjoner i forskrift. Bare i ett tilfelle gjaldt hjemmelen adgang til å gi helt nye definisjoner.

Således regner merverdiavgiftsloven § 1-3 (12) bokstav a til d opp bestemte ord og uttrykk som departementet kan definere i forskrift for å avklare meningsinnholdet.⁴⁵ I de andre tilfellene gjaldt forskriftsmyndigheten adgang til å presisere enkeltord og uttrykk som er definert i loven.⁴⁶

I tillegg til definisjoner der det er gitt eksplisitte forskriftshjemler til å utdype definisjonene, kan legaldefinisjoner være gitt på grunnlag av mer generelle forskriftshjemler. Det er trolig særlig aktuelt å definere spesielle ord og uttrykk som ikke er definert i loven, og som anses nødvendige innen spesialiserte fagfelt. Jeg har imidlertid ikke undersøkt slike forekomster nærmere og går ikke videre inn på spørsmålet.

4 Presisjonsnivå og forholdet til vanlig språkbruk

Et flertall av norskspråklige definisjoner i undersøkelsen gjelder enkeltord (118), mens 52 definisjoner gjelder uttrykk, det vil si en fast sammenstilling av to eller flere separate ord.⁴⁷ Spørsmålet i dette avsnittet er om de ord og uttrykk som er definert, kan sies å være vanlig forekommende i norsk, eller om det dreier seg om spesialisert språkbruk som avviker fra dagligspråket.

Min undersøkelse er på dette punktet primært basert på en gjennomgang av alle definerte norske enkeltord i utvalget. Ut fra mitt eget språklige skjønn har jeg tatt stilling til om ordene kan sies å være vanlig forekommende i norsk. I tvilstilfelle har jeg latt det være avgjørende om ordene forekommer i anerkjente norske ordbøker eller ikke.⁴⁸ Jeg anser det som mindre viktig å

45 Gjelder "personkjøretøy", "kunstverk, samleobjekter, antikviteter og brukte varer", "bagatellmessig verdi" og "fartøy og luftfartøy i utenriksfart".

46 Dette gjelder definisjonsbestemmelsene i havneloven, utlendingsloven, to definisjoner i verdipapirhandeloven, børsloven, skipssikkerhetsloven, og lov om målenheter, måling og normaltid.

47 Herunder forholdsvis lange uttrykk som for eksempel "spesialfartøy til bruk i petroleumsvirksomhet til havs", som er definert i lov om merverdiavgift, § 1-3 bokstav k.

48 Se elektroniske versjoner av *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* på www.nob-ordbok.uio.no.

komme fram til et nøyaktig antall ord i de to skjønnsmessige kategoriene og opererer derfor med omtrentlige tall.

I underkant av 80 definerte enkeltord i min undersøkelse kan sies å være vanlig forekommende i norsk. Således er ord som "student", "fartøy", "arbeidstaker", "bestand", "motorferdse", "næringsdrivende", "organisme" og "register" blant vanlige ord som er legaldefinerte. Definerte ord jeg ikke anser som vanlig forekommende i daglig språkbruk, er ofte ordkombinasjoner der ett eller flere av elementene er kjent fra vanlig språk, men der kombinasjonen gjør ordet spesielt. "Databehandler", "etableringsstat", "utbyggingsavtale", "forskningsansvarlig", "gruppekvote" og "referanseperson" er eksempler på slike ord. Ord som de nevnte kan være godt kjent innen særlige fagområder, men kan likevel ikke anses å være vanlig forekommende i norsk, selv om hvert ordelement er det.⁴⁹

Selv om ordet kan anses å være vanlig forekommende, kan selve definisjonene ha et meningsinnhold som bryter med vanlig språkbruk. I underkant av 20 av de vanlig forekommende ordene var således gitt definisjoner som må sies å bryte klart med vanlig og forventet meningsinnhold. Ordet "etablering" er for eksempel allment forekommende i språket, men er i ett tilfelle legaldefinert som "utøvelse av økonomisk virksomhet av en tjenesteyter for et ubestemt tidsrom, ved bruk av en fast infrastruktur som tjenesten ytes fra, jf. EØS-avtalen artikkel 31".⁵⁰ Her vil kunnskap om normal betydning av "etablering" være til liten hjelp for den som leser loven.

Andre ganger passer definisjonen med etablert språkbruk innen spesielle livsområder, men er gitt et så spesifikt innhold at det likevel kan være problematisk å påstå samsvar med vanlig språkbruk mer generelt: "uttak: enhver form for avliving eller fjerning av hele eller deler av organismer fra naturen uansett formål".⁵¹ Dette valget av ord og definisjon er imidlertid et godt eksempel på at konteksten kan være avgjørende for en riktig forståelse av meningsinnholdet.

Det store flertallet av enkeltord kan sies å være definert på måter som er i godt samsvar med vanlig språkbruk. Således er "fartøy" blant annet definert som "ethvert transportmiddel til vanns".⁵² "Student" er hovedsakelig definert som "personer med studierett ved universitet eller høyskole som betaler

---

49 Jeg understreker imidlertid at det ikke er noen skarp grense mellom vanlige ord og slike spesialiserte ordsammensetninger, og skillet brukes her mest for å beskrive et kontinuum der det kan være vanskelig å plassere den enkelte ordforekomst, og der plasseringen lett kan variere pga. utvikling i språkbruk mv.

50 Se tjenesteloven § 5 bokstav e.

51 Se naturmangfoldloven bokstav o. I *Bokmålsordboka* er lovens betydning ikke med, men det er på det rene at ordet er vanlig brukt på denne måten blant for eksempel jegere og i naturforvaltningen. I samme kategori kan nevnes "samvirkeforetak" som i samvirkeloven § 1 (2) er gitt en lang og veldig spesifikk definisjon.

52 Se tolloven § 1-1 bokstav a.

semesteravgift”.⁵³ Likevel vil det ofte være innbakt enkelte presiseringer i slike definisjoner som ikke er språklig opplagte. For eksempel er nevnte definisjon av ”student” basert på formelle kriterier (jf. ”studierett” og ”som betaler semesteravgift”), og ikke på personenes faktisk virksomhet eller situasjon. Dessuten kan flere av ordene i undersøkelsen gis ulike definisjoner, samtidig som begge (alle) definisjonene kan godtas som uttrykk for vanlig språkbruk.⁵⁴

Jeg har sammenholdt utvalgte legaldefinisjoner av ord som er vanlig forekommende i norsk, med definisjonen av de samme ordene i *Bokmålsordboka*:

Dyr

Legaldefinisjon:⁵⁵ pattedyr, fugler, krypdyr, amfibier, fisk og virvelløse dyr
Ordboksdefinisjon: levende skapning med sanse- og bevegelsesevne (med unntak av mennesker) som ernærer seg av organiske stoffer

Her består legaldefinisjonen av en tilsynelatende uttømmende angivelse av undergrupper av dyr, mens ordboksdefinisjonen er basert på angivelse av generelle kjennetegn ved dyr. Fordi legaldefinisjonen er mest konkret, må den også kunne sies å være mest presis.

Fartøy

Legaldefinisjon 1:⁵⁶ enhver flytende innretning som kan brukes som transportmiddel, fremkomstmiddel, løfteinnretning, oppholdssted, produksjonssted eller lagersted, herunder undervannsfartøyer av enhver art

Legaldefinisjon 2:⁵⁷ ethvert transportmiddel til vanns
Ordboksdefinisjon: framkomstmiddel til bruk på vann og sjø

Den første legaldefinisjonen består i hovedsak av opplisting av anvendelsesmåter. Den andre legaldefinisjonen og ordboksdefinisjonen angir funksjon/bruk. Det er stor forskjell på legaldefinisjon 1 og de to andre definisjonene. Legaldefinisjon 2 og ordboksdefinisjonen har omtrent samme presisjonsnivå, men har noe avvikende innhold. Fordi den første legaldefinisjonen er mest detaljert og konkret, må den også sies å være mest presis.

---

53 Se studentsamskipnadsloven § 3 tredje ledd.

54 Jf. definisjonen av ”fartøy”, se straks nedenfor.

55 Se naturmangfoldloven § 3 bokstav d.

56 Se havneloven § 4 første ledd.

57 Se tolloven § 1-1 bokstav a.

Tilsvarende sammenligninger mellom legaldefinisjon og ordboksdefinisjon av ordene "forbruker"⁵⁸, "næringsdrivende"⁵⁹, "siida" (sida)⁶⁰, "student"⁶¹, "tjeneste"⁶², "veg"⁶³ og "vassdrag"⁶⁴ gir stort sett tilsvarende resultater som for "fartøy". Det generelle bildet er at det er relativt stor forskjell på legaldefinisjon og ordboksdefinisjon. Således er legaldefinisjonene gjennomgående klart mer detaljerte enn ordboksdefinisjonene.⁶⁵ Det er også et gjennomgående trekk at legaldefinisjoner inneholder henvisninger til formelle elementer, for eksempel til noe som er registrert eller besluttet.⁶⁶ Dette kan sies å forenkle forståelsen av definisjonen. Samtidig har flere legaldefinisjoner et innhold som avviker fra vanlig meningsinnhold, noe som kan sies å være problematisk.

Alle 52 uttrykk i undersøkelsen som er legaldefinert, kan sies å inneholde et hovedord som er tillagt ytterligere ett eller flere presiserende ord. Presiseringen kan ha form av kvantifisering, angivelse av delmengde, undergruppe mv. I de fleste tilfelle er det kun tale om kombinasjon av to ord, men også flere ord forekommer (for eksempel "informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)"). Bare noen ganske få uttrykk har en ordsammenstilling som gjør det vanskelig å ha oppfatninger om meningsinnholdet,⁶⁷ og de fleste slike forekomster virker således godt språklig tilgjengelige. I mange tilfelle ser uttrykkene ut til å være satt sammen innen vedkommende fagområde, eventuelt i sammenheng med lovarbeidet (jf. "betydelig eierandel", "lovregulert yrke", "samisk studieforbund"). Enkelte uttrykk kan imidlertid også sies å være i vanlig bruk uten spesiell tilknytning til noe fagområde eller lignende. Et åpenbart eksempel er "informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)", men også uttrykk som for eksempel "myndige personer", "inngående merverdiavgift", "indirekte diskriminering" og "genetisk materiale" kan sies å være vanlig forekommende.

Jeg har ikke sammenholdt legaldefinisjonene av uttrykk med andre autoritative forståelser av tilsvarende ordsammensetninger. "Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)", som er definert i diskriminerings- og

---

58 Se markedsføringsloven § 5 bokstav a.

59 Se markedsføringsloven § 5 bokstav b.

60 Se reindriftsloven § 51.

61 Se studentsamskipnadsloven § 3 tredje ledd.

62 Se tjenesteloven § 5 bokstav b.

63 Se plan- og bygningsloven § 18-3 første ledd.

64 Se markaloven § 10 fjerde ledd.

65 Jf. Eng 1998 s. 213, som mener at legaldefinisjoner med denotasjonsangivelser (eksempelviseringer) gir mer omfattende og mer katalogpregede definisjoner enn dagligspråkets definisjoner. Min gjennomgang viser at legaldefinisjonene – typisk – uansett er mer omfattende enn ordboksdefinisjoner (det vil si også når definisjonen angir generelle egenskaper).

66 Jf. avsnitt 6 nedenfor.

67 Blant de mer krevende uttrykkene er "økologisk funksjonsområde" i naturmangfoldloven § 3 bokstav c.

tilgjengelighetsloven, er imidlertid også definert i flere leksikon. Dette uttrykket er klart mer brukt enn noen av de andre legaldefinerte uttrykkene i utvalget,⁶⁸ og definisjonen kan derfor antas å ha større betydning enn andre. Også her ser det imidlertid ut til å være høyere presisjonsnivå i legaldefinisjonen enn i de leksikale definisjonene:

”Informasjons- og kommunikasjonsteknologi” i:

diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: teknologi og systemer av teknologi som anvendes til å uttrykke, skape, omdanne, utveksle, lagre, mangfoldiggjøre og publisere informasjon, eller som på annen måte gjør informasjon anvendbar

Wikipedia: teknologi for innsamling, lagring, behandling, overføring og presentasjon av informasjon

Store norske leksikon: samlebetegnelse for teknologi for innhenting, overføring, bearbeiding, lagring og presentasjon av informasjon

Min gjennomgang av definerte uttrykk i utvalget gir ikke grunnlag for bastante konklusjoner. Generelt ser det imidlertid ut til at definerte uttrykk består av ordkombinasjoner som er spesielle for vedkommende lov, et rettsområde eller annet fagområde. I slike tilfelle kan ordsammenstillingen ofte gi signal om et spesielt meningsinnhold, i større grad enn hva tilfellet er for enkeltord som inngår i vanlig språkbruk. Derfor er det trolig lettest å fastsette betydningen av uttrykk uten hensyn til språklige forventninger.⁶⁹ For eksempel vil det være lettere å definere ”finansiell tjeneste” på en måte som er særegen for en lov, i stedet for bare å knytte definisjonen til ”tjeneste”.

5 Videre definering av enkeltord i forarbeidenes merknader til den enkelte bestemmelse

Jeg har gjennomgått lovproposisjonen vedrørende de ti definisjonene som er gjennomgått i forrige avsnitt, og undersøkt i hvilken grad det under merknader til den enkelte bestemmelse er angitt definisjonselementer som ikke framkommer i selve lovteksten. Ni av de ti undersøkte legaldefinisjonene var ytterligere presisert i forarbeidenes merknad til den enkelte bestemmelse.⁷⁰ I de fleste tilfelle var det kun noen få tilleggspresiseringer som ble gitt i merknadene, og det er grunn til å tro at det i disse tilfellene kunne ha vært mulig å inkludere alle presiseringer i selve legaldefinisjonen,

---

68 Ved søk på nøyaktig uttrykk i Google.no, begrenset til norske nettsider i Norge, fikk jeg ca. 110 000 treff. Andre uttrykk i utvalget gir stort sett 20 000 tilsvarende treff eller lavere.

69 Det samme gjelder også når legaldefinisjonen er knyttet til et originalt sammensatt ord.

70 ”Dyr” (naturmangfoldloven) var eneste ord som ikke var nærmere presisert i merknadene.

det vil si i lovteksten.⁷¹ I tre tilfelle var det gitt relativt omfattende presiseringer i merknadene,⁷² og i alle disse tilfellene gjaldt tilleggspresiseringene forholdet til EU-direktiver eller EØS-avtalen.

Der det var gitt ytterligere presiseringer, var ulike teknikker anvendt:

- konkret redegjørelse i merknadene (5)
- henvisning til andre steder i vedkommende lovforarbeid (2)
- henvisning til tidligere, opphevede lover (3)
- henvisning til andre, gjeldende lover (2)
- henvisning til EUs rettsakter mv. (3)

Tallene i parentes angir antallet definisjoner der vedkommende teknikk er brukt. Normalt er flere enn én teknikk anvendt, og henvisninger som peker ut av merknadene, forekommer ofte. Som regel skjer slike henvisninger også ut av vedkommende lovproposisjon, noe som innebærer at det er nødvendig å gjøre oppslag i flere andre rettskilder for å undersøke det fulle meningsinnholdet i legaldefinisjonen. I to tilfelle var det vist til dokumenter som er så gamle at de ikke finnes tilgjengelige i maskinlesbar form på Internett. Legaldefinisjoner som er videre forklart i forarbeidene, gir ikke den enkle og tilsynelatende uttømmende redegjørelsen for begreper som legaldefinisjonene kan sies å signalisere. Der det også er vist til andre dokumenter enn vedkommende lovforarbeid, kan legaldefinisjonen heller ikke ses som en forenkling av rettskildebildet.

6 Spesielt om definisjoner med fast innhold

Enkelte definisjoner har et innhold som kan sies å være fast. Med det mener jeg at de uttrykker et meningsinnhold som er fastsatt på måter som gjør det relativt sikkert og stabilt. Bing 1986 s. 136 f. stiller opp et kontinuum fra kriterier i lover med helt vagt innhold til kriterier med et nokså fast innhold. Han angir tre slags kriterier som kan beskrives som faste (s.137):

- 1) målbare eller kvantifiserbare størrelser⁷³
- 2) fysiske fenomener eller tilstander som er notoriske, eller som objektivt lar seg påvise⁷⁴
- 3) rettslig status, det vil si beslutninger som kvalifiserer en bestemt person til å inneha en bestemt stilling eller posisjon⁷⁵

Etter min mening er den tredje kategorien en del av en større kategori som

---

71 Gjelder begge definisjonene av "fartøy", samt definisjonene av "siida", "student", "veg" og "vassdrag".

72 Gjelder definisjonene av "forbruker" og "næringsdrivende" i markedsføringsloven og "tjeneste" i tjenesteloven.

73 Lengde, vekt, tid, beløp mv.

74 Kjønn, kjemiske sammensetninger, fysiske tilstander mv.

75 F.eks. stortingsmann, dommer, advokat mv.

gjelder gyldige avgjørelser. I lignet personskatt og pensjonsgivende inntekt kan således hevdes å være et fast kriterium i den betydning at det refererer til et fastsatt og notorisk meningsinnhold. Også eksistensen av registrerte opplysninger i en gitt kilde til en gitt tid kan sies å være "fast". For eksempel er opplysningen i Folkeregisteret om hvor en person er registrert bosatt til en viss tid, forbundet med langt færre fortolkningsproblemer enn opplysningen om hvor personen faktisk er bosatt. I den grad legaldefinisjoner gjør bruk av faste opplysninger, kan de anses å være mindre vage enn definisjoner som kun har språklig vage elementer. En åpenbar grunn til å ønske definisjoner med faste kriterier er at de gjør det lettere å ha en sikker oppfatning om hva definisjonen betyr. En annen grunn er at faste kriterier gir relativt stabilt grunnlag for å etablere slike informasjonssystemer som er nødvendige for å gjennomføre loven. En definisjon av "samboer" som bygger på registrert felles adresse og registrerte felles barn, er for eksempel langt lettere å gjennomføre enn en definisjon som gjør det nødvendig å bedømme det faktiske samlivet mellom personene.

I mitt utvalg av nye lover for perioden 2007–2010 var det 18 eksempler i det norskspråklige materialet på bruk av definisjoner med faste kriterier (ca. 11 %). I alle tilfelle unntatt ett viser definisjonen til en beslutning, og det er nesten utelukkende offentligrettslige beslutninger som anvendes som definisjonselement. Således er for eksempel "nettskole" definert som "ideell virksomhet godkjent etter lovens § 13⁷⁶ som har fjernundervisning som hovedformål".⁷⁷ På lignende måte er "børs" definert som "regulert marked med særskilt tillatelse etter § 33", se børsloven § 3 (2). "EØS-stat" er i en lov definert som "enhver EFTA- eller EU-stat som er part i EØS-avtalen", se tjenesteloven § 5 bokstav j.⁷⁸ De fleste slike henvisninger til offentlige vedtak og andre notoriske disposisjoner er i de undersøkte definisjonene så tydelig angitt at de kan sies å framstå som faste. Flere definisjoner med faste definisjonselementer har imidlertid også elementer som er vage, noe som likevel skaper behov for å gjennomføre en nærmere fortolkning.

Mest fast er slike definisjoner som konkret viser til en vedtakstype, samtidig som det oppgis hvor vedtaket må være registrert. Det er ingen slik definisjon i min undersøkelse. Likevel er det ofte lett å tenke seg hvordan dette kan gjøres. For eksempel er "student" definert som "personer med studierett ved universitet eller høyskole som betaler semesteravgift". Dersom siste ledd ble erstattet med "og betaling av semesteravgiften er registrert hos

---

76 Voksenopplæringsloven.

77 Her kan "ideell virksomhet" og "fjernundervisning som hovedformål" sies å være vage definisjonselementer. Disse inngår imidlertid i vedtaket etter § 13 og spiller derfor ingen rolle for vurderingen av definisjonen som fast.

78 Andre enkeltord og uttrykk som er definert på en fast måte, men ikke nevnt i brødteksten her, er: "konesjonær", "personer som er satt under vergemål", "internasjonal varemerkeregistrering", "grunnbeløpet", "nordisk arrestordre", "ekspropriasjon", "utbyggingsavtale", "nasjonal kvote", "gruppekvote", "distriktskvote" og "rederiet".

mottaker”, ville kriteriet bli enda skarpere og ytterligere reduserte muligheten for tvilstilfelle.

Bare i ett tilfelle innbefatter definisjonen vitenskapelige elementer, jf. kategoriene 1 og 2 i Bing 1986 (gjengitt ovenfor). Således definerer mineralloven § 7 ”statens mineraler” ved å angi mineralets egenvekt og ved i tillegg å angi enkelte andre konkrete metaller og malmer. Slik anvendelse av vitenskapelige målemetoder og systematikk gjør at det i ytterst liten grad vil være knyttet tvil til forståelsen av definisjonen.⁷⁹

7 Legaldefinerte ord og forholdet til andre lover

I dette avsnittet er spørsmålet i hvilken grad ord som er legaldefinert i perioden 2007–2010, også forekommer i andre gjeldende lover, og om de i så fall også er legaldefinert der. Jeg har også undersøkt om det har vært kartlagt mulige forekomster av eksisterende legaldefinisjoner, for eventuelt å benytte disse framfor å lage nye definisjoner.⁸⁰ I mitt utvalg av lover er for eksempel ”arbeidstaker” definert i AFP-tilskottsloven fra 2010. Spørsmålene blir da i) i hvor mange lover ”arbeidstaker” forekommer, ii) om disse lovene inneholder en definisjon av samme ord, og iii) om slike eksisterende legaldefinisjoner ble kartlagt og eventuelt brukt da AFP-tilskottsloven ble utarbeidet.

Undersøkelsesopplegget i dette avsnittet er forholdsvis arbeidskrevende, og jeg har derfor bare undersøkt et lite utvalg av legaldefinisjoner i materialet mitt.⁸¹ Nærmere bestemt har jeg valgt ut de fem ordene ”arbeidstaker”, ”fartøy”, ”næringsdrivende”, ”student” og ”vassdrag”.⁸² Ordene er valgt fordi de er vanlig forekommende i språket og derfor kan forventes å forekomme i flere lover. Alle ord kan dessuten sies å være relativt vage, samtidig som de har en forholdsvis klar innholdsmessig kjerne. Innenfor rammene av

---

79 Definisjonen kan derimot være krevende å anvende, for eksempel fordi det kreves kunnskap om utregningsmåter, tilgang til måleinstrumenter mv.

80 Undersøkelsen bygger bare på en gjennomgang av forarbeidenes merknader til den enkelte bestemmelse.

81 Undersøkelsene er kun basert på merknadene til den enkelte bestemmelse i lovproposisjonene, og resultatene er derfor belemret med noe usikkerhet. Imidlertid er usikkerheten trolig liten fordi jeg i tillegg til forarbeidene også kan trekke slutninger ut fra likheter og ulikheter i selve legaldefinisjonene. Er en definisjon identisk med en annen, er det med andre ord sannsynlig at den ene definisjonen har vært mønster for den andre – selv om dette ikke kommer klart fram av forarbeidene.

82 Definisjonene av de nevnte ordene er i hovedsak kartlagt ved søk på vedkommende ord i kombinasjon med ordene ”menes”, ”regnes”, ”anses” og ”forstås”. I tillegg har jeg anvendt ulike supplerende teknikker for å kontrollere at definisjoner ikke er oversatt. Språklige uttrykk kan være brukt som mine automatiske søk ikke avdekker. Poenget her er imidlertid ikke å sikre en hundre prosent uttømmende kartlegging, men å gi et realistisk bilde. Undersøkelsen er basert på rettskildebildet per 1. februar 2011. Se for øvrig Eng 1998 s. 121, som angir flere måter å formulere legaldefinisjoner på.

bestemte lover kan det derfor antas å oppstå behov for å presisere meningsinnholdet nærmere i form av en definisjon i loven.

Arbeidstaker. I alt forekom ordet "arbeidstaker"⁸³ i 68 forskjellige lover, hvorav omtrent tre fjerdedeler av forekomstene er i lover som er vedtatt etter 1980. Søk i Lovdatas base over gjeldende norske lover viste sju legaldefinisjoner av ordet (i kronologisk rekkefølge):

skadeserstatningsloven (1969)

"enhver som gjør arbeid eller utfører verv i arbeidsgivers tjeneste, unntatt verv som tillitsvalgt i annet foretak"

permitteringslønsloven (1988)

"enhver som utfører arbeid i annens tjeneste"

ferieloven (1988):

"enhver som utfører arbeid i annens tjeneste"

yrkesskadeforsikringsloven (1989):

"enhver som gjør arbeid eller utfører verv i arbeidsgiverens tjeneste, herunder ombudsmann i offentlig virksomhet, befal og menige under militærtjeneste og andre under pålagt tjenestegjøring for det offentlige, samt innsatte, pasienter e.l. som deltar i arbeidsvirksomhet i kriminalomsorgens anstalter, i helseinstitusjoner e.l."

folketrygdloven § 1-8 (1997):

"enhver som arbeider i en annens tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse"

folketrygdloven § 4-3 (Tap av arbeidsinntekt og arbeidstid):

"[...] Som arbeidstaker i dette kapittel regnes også den som har inntekt utenfor tjenesteforhold når dette ikke er ledd i selvstendig næringsvirksomhet"⁸⁴

arbeidsmiljøloven (2005):

"enhver som utfører arbeid i annens tjeneste"

AFP-tilskottsloven (2010):

"enhver som arbeider i en annens tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse"

---

83 Herunder skrivemåten "arbeidstager", som forekom i to lover. I én lov er begge skrivemåter brukt.

84 "For å få rett til dagpenger må medlemmet ha tapt arbeidsinntekt som arbeidstaker på grunn av arbeidsløshet."

Definisjonene av "arbeidstaker" kan deles inn i tre grupper. I tre lover er det benyttet en identisk definisjon med ordlyden "enhver som utfører arbeid i annens tjeneste", mens definisjonen i to lover lyder: "enhver som arbeider i en annens tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse". Sist nevnte ordlyd er noe snevrere enn den første, fordi personer som utfører arbeid uten å motta noen form for godtgjørelse, tilsynelatende faller utenfor den sist nevnte definisjonen. Både permitteringslønnsloven og ferieloven gjelder imidlertid forhold som forutsetter at det er tale om lønnet arbeid, og det ville derfor trolig vært mulig å benytte samme definisjon som i folketrygdloven og AFP-tilskottsloven. Den tredje gruppen er de to definisjonene som tar med verv i tillegg til tjeneste. Disse definisjonene har det felles grunnelementet "enhver som gjør arbeid eller utfører verv i arbeidsgiverens tjeneste",⁸⁵ men har forskjellige presiserende ledd i avslutningen av definisjonen.

Det presiserende tillegget i yrkesskadeforsikringsloven må sies å angi et meningsinnhold som avviker fra vanlig språkbruk, idet også blant annet innsatte i fengsler som utfører arbeid, regnes som "arbeidstaker" etter denne loven. I folketrygdloven § 4-3 er det tatt inn et tillegg til den generelle definisjonen i § 1-8. Tillegget gjelder bare kapittelet om dagpenger ved arbeidsløshet og innebærer en utvidelse av "arbeidstaker" på en måte som klart bryter med vanlig språkbruk: "[...] den som har inntekt utenfor tjenesteforhold når dette ikke er ledd i selvstendig næringsvirksomhet".⁸⁶

Situasjonen da AFP-tilskottsloven ble gitt i 2010, var altså at det forelå eksempler på tre ulike slags definisjoner av "arbeidstaker". Av merknadene til definisjonsbestemmelsen framgår det direkte at folketrygdlovens definisjon har vært mønster for valg av definisjon i AFP-tilskottsloven. Det framgår ikke om også andre eksisterende definisjoner av ordet har vært vurdert, og utvidelsen av definisjonen i folketrygdloven § 4-3 nevnes ikke.

Arbeidstakerbegrepet har sentral betydning i et stort antall lover der begrepet ikke er definert.⁸⁷ Heller ikke i to nyere lover som har omfattende liste med legaldefinisjoner,⁸⁸ er "arbeidstaker" definert. Det ser altså ikke ut som forekomster med sentral betydning for forståelsen av disse lovene har vært avgjørende for hvilke ord som er valgt ut for definering i lovene.

---

85 Dog med en liten forskjell i bruken av bestemt/ubestemt form av "arbeidsgiver".

86 I skadeserstatningsloven har en også ønsket å inkludere en persongruppe som normalt ikke regnes som arbeidstaker. Løsningen her har imidlertid ikke vært å definere gruppen inn under "arbeidstaker". I stedet har man likestilt gruppen med arbeidstakere: "Like med arbeidstaker regnes ombud i offentlig virksomhet, befal og menige under militærtjeneste og andre under pålagt tjenestegjøring for det offentlige, samt innsatte, pasienter e.l. som deltar i arbeidsvirksomhet i kriminalomsorgens anstalter, i helseinstitusjoner e.l."

87 Se f.eks. sjømannspensjonsloven, lov om Statens pensjonskasse, lov om pensjonsordning for apotekvirksomhet mv., sjømannsloven, foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven og forsikringsvirksomhetsloven.

88 Se foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven.

Fartøy. I alt forekom ordet "fartøy" i 65 forskjellige lover, hvorav omtrent to tredjedeler av forekomstene er i lover som er vedtatt etter 1980.⁸⁹ Ved søk i Lovdata har jeg funnet i alt tre legaldefinisjoner. I tillegg til de tidligere nevnte definisjonene i havneloven og tolloven inneholder kystvaktloven definisjon av dette ordet. "Fartøy" er definert slik i lovene:

losloven (1989):

"enhver flytende innretning som kan brukes som transportmiddel, fremkomstmiddel, oppholdssted, produksjonssted eller lagersted herunder undervannsfartøyer av enhver art"

kystvaktloven (1997):

"enhver flytende eller flyvende innretning som kan brukes som transportmiddel, fremkomstmiddel, oppholdssted, produksjonssted, lagersted eller til fiske eller fangst, herunder luftputefartøyer og undervannsfartøyer av enhver art, samt utstyr, herunder redskap, som hører til innretningen"

tolloven (2007):

"ethvert transportmiddel til vanns"

havneloven (2009):

"enhver flytende innretning som kan brukes som transportmiddel, fremkomstmiddel, løfteinnretning, oppholdssted, produksjonssted eller lagersted, herunder undervannsfartøyer av enhver art"

Alle definisjonene er av ny eller relativt ny dato. Kystvaktlovens definisjon omfatter både flygende og flytende fartøy, mens de tre andre kun gjelder flytende fartøy. Definisjonsteknikken er lik i losloven, kystvaktloven og havneloven, ved at det listes opp ulike typer bruk.⁹⁰ I mitt utvalg av lover (2007–2010) er "fartøy" definert to ganger. De to definisjonene er markert forskjellige og har ulik bakgrunn. Definisjonen i tolloven er gitt med utgangspunkt i tidligere tollover. Definisjonen i havneloven er meget lik tilsvarende definisjon i losloven. Av forarbeidene framgår det at det er losloven som har vært mønster da havneloven ble utformet, og det sies eksplisitt at "løfteinnretning" er lagt til denne. Også kystvaktloven har bygget sin definisjon på losloven.⁹¹ Losloven har med andre ord vært mønster for to andre lover.

---

89 Eldste forekomst er i lov om beskyttelse av undersjøiske kabler og rørledninger utenfor sjøterritoriet fra 1884.

90 Det kan stilles spørsmål ved om "luftputefartøy" kan tenkes å komme inn under "fartøy" etter losloven og havneloven, og om "løfteinnretning" også kan innfortolkes i definisjonene i losloven og kystvaktloven. Jeg kommer ikke nærmere inn på spørsmålet her.

91 Se Ot.prp. nr. 41 (1996–1997), merknader til § 2.

Fartøybegrepet har sentral betydning i et stort antall lover der begrepet ikke er definert.⁹² Heller ikke i to nyere lover der ordet forekommer, og som har omfattende liste med legaldefinisjoner,⁹³ er "fartøy" definert. Det ser altså ikke ut til at eksistensen av et vagt ord med sentral betydning i loven er avgjørende for hvilke ord som er valgt ut for legaldefinering. Dette til tross for at meningsinnholdet i "fartøy" ser ut til å variere meget mellom lovene, for eksempel slik at det i flere lover også omfatter luftputefartøy og luftfartøy.

Vassdrag. I alt forekom ordet "vassdrag" i 32 forskjellige lover, hvorav omtrent halvparten av forekomstene er i lover som er vedtatt etter 1980. Ved søk i Lovdata har jeg funnet i alt tre legaldefinisjoner, hvorav to definisjoner har lik ordlyd:

motorferdselsloven (1977)

"åpne og islagte elver, bekker og innsjøer"

vannressursloven (2000)

Definisjonen i lovens § 2 er meget omfattende. Her gjengir jeg derfor ikke teksten i bestemmelsen. I stedet har jeg trukket ut og systematisert de ulike definisjonselementene som er anvendt. Det er tre hovedgrupper av elementer, og til det ene er det knyttet flere underkriterier som her er angitt i parentes: i) Vannføring (stillestående – rennende, årssikker – ikke årssikker, mål for vannstand, sammenhengende – brutt, over – under bakken, kunstig – naturlig)⁹⁴ ii) omgivelser og iii) virkning.

markaloven (2009)

"åpne og islagte elver, bekker og innsjøer"

I forarbeidene til markaloven framgår det at definisjonen av "vassdrag" er hentet fra motorferdselsloven.⁹⁵ I forarbeidene til vannressursloven⁹⁶ framgår det ingenting om eksisterende definisjoner i andre lover er vurdert. Den innholdsmessige bredden og presisjonsnivået i vannressurslovens definisjon gjør det imidlertid helt usannsynlig at motorferdselslovens definisjon av "vassdrag" kunne ha vært tilstrekkelig.

---

92 Se f.eks. luftfartsloven, sjøloven, petroleumsloven, deltakerloven, Svalbardmiljøloven, yrkestransportloven, havressursloven og merverdiavgiftsloven.

93 Se Svalbardmiljøloven og merverdiavgiftsloven.

94 I parentesen angir ytterpunktene karakteristiske kjennetegn ved det som etter loven skal regnes som vassdrag.

95 Se Ot.prp. nr. 23 (2008–2009), merknader til § 10.

96 Se Ot.prp. nr. 39 (1998–1999), merknader til § 2.

Vassdragsbegrepet har sentral betydning i flere lover der begrepet ikke er definert.⁹⁷ Heller ikke i naturmangfoldloven, som ellers har en rekke legaldefinisjoner,⁹⁸ er "vassdrag" definert.

Student. I alt forekom ordet "student" i seks forskjellige lover, hvorav alle er vedtatt etter 1995. Ordet er kun definert i studentsamskipnadsloven § 3 tredje ledd, og i forarbeidene er ikke definisjonen diskutert ut fra mønstre i andre eller tidligere lover. I tillegg til studentsamskipnadsloven har studentbegrepet sentral betydning i universitets- og høgskoleloven. Sist nevnte lov har imidlertid heller ingen andre legaldefinisjoner.

Næringsdrivende. I alt forekom ordet "næringsdrivende" i 43 forskjellige lover, hvorav ca. 80 % av lovene er vedtatt etter 1980. I lovene har jeg kun funnet to definisjoner av ordet anvendt for seg. Ordet forekommer imidlertid også i definisjonen av enkelte uttrykk som "selvstendig næringsdrivende"⁹⁹ og "næringsdrivende stiftelser".¹⁰⁰ "Næringsdrivende" er definert slik i panteloven § 3-5 og markedsføringsloven § 5:

panteloven (1980)

"a) foretak registrert i Foretaksregisteret¹⁰¹

b) sykehus, pleiehjem, skole, universitet, museum, idretts- eller fritidsinstitusjon og andre institusjoner av sosial, humanitær eller lignende art, selv om de ikke blir drevet med sikte på fortjeneste, i den utstrekning dette bestemmes av Kongen i forskrift"

markedsføringsloven (2009)

"en fysisk eller juridisk person som utøver næringsvirksomhet, og enhver som handler i vedkommendes navn eller på vedkommendes vegne"

De to definisjonene bruker vidt forskjellige definisjonsteknikker. I markedsføringsloven blir innholdet av ordet angitt ved hjelp av vage begreper som ikke er legaldefinert. Således er meningsinnholdet i stor grad avhengig av hvordan "næringsvirksomhet" skal forstås, noe som i forarbeidene er konkretisert som "å handle for formål som gjelder vedkommendes forretnings-, industri-, håndverks- eller yrkesvirksomhet." I panteloven er det gjort bruk av en helt formell tilnærming ved at definisjonen er knyttet til i) registrering i Foretaksregisteret og ii) Kongens kompetanse etter loven til å treffe forskriftsvedtak om status som næringsdrivende for visse typer

---

97 Se f.eks. vassdragsreguleringsloven, vassdragsloven, friluftsløven, Finnmarksloven og naturmangfoldloven.

98 Se Svalbardmiljøloven og merverdiavgiftsloven.

99 Se f.eks. folketrygdloven § 1-10.

100 Se stiftelsesloven § 4.

101 Definisjonen i panteloven § 3-5 ble endret i 1985 i tilknytning til vedtakelsen av foretaksregistreringsloven.

institusjoner (sykehus, skoler, museum mv). I siste tilfelle blir definisjonen delvis avhengig av reglene i foretaksregistreringsloven om plikt til registrering (§ 2-1) og rett til registrering (§ 2-2).¹⁰² Det er likevel neppe slik at virksomheter med registreringsplikt i Foretaksregisteret som har unnlatt å registrere seg, dermed ikke regnes som "næringsdrivende" i pantelovens forstand. Definisjonen i panteloven må med andre ord tolkes i lys av foretaksregistreringsloven.

I forarbeidene til markedsføringsloven framgår det at andre legaldefinisjoner av "næringsdrivende" ikke har vært vurdert. I stedet har forholdet til definisjonen av "forbruker" i samme lov vært viktig.

"Næringsdrivende" har sentral betydning i enkelte andre lover der begrepet ikke er definert.¹⁰³ Disse lovene legaldefinerer imidlertid heller ikke andre ord.

Undersøkelsen i dette avsnittet viser at de utvalgte legaldefinerte ordene, unntatt ordet "student", forekommer i en lang rekke andre lover enn i de lover der de er definert. Selv om konteksten kan ha betydning for hvor vanskelig det er å avgrense meningsinnholdet av et ord, er det neppe slik at konteksten gir bedre støtte i lover der ordet ikke er definert, enn der ordet er legaldefinert. Derfor er det nærliggende å hevde at det ikke er noen klar sammenheng mellom utfordringen med å fastsette meningsinnholdet av et ord og legaldefinering av ordet. Samme observasjon gjelder lover som ellers har mange legaldefinisjoner. Også her kan ord som er legaldefinert i andre lover, forekomme uten at de er definert i vedkommende lov. Dette synes å gjelde selv om ordet har sentral betydning i loven, for eksempel fordi det inngår i bestemmelser om virkeområde, konkrete plikter mv.

I og for seg er disse funnene uttrykk for noe ganske selvfølgelig: I en lovtekst av noe omfang må det nødvendigvis benyttes en lang rekke vage ord og uttrykk, og mange av disse kan sies å være viktige for forståelse av lovteksten. Også lover som i dag har lengre lister av legaldefinisjoner, ville ha fått et langt større antall definisjoner dersom alle viktige og vage ord og uttrykk skulle defineres i loven.

Gjennomgangen ovenfor viser stor variasjon med hensyn til hvordan eksisterende definisjoner er undersøkt og referert til i lovforarbeidene. Det er imidlertid verd å merke seg at "kjeding" av definisjoner¹⁰⁴ ser ut til å være relativt vanlig i nyere norske lover. Således viser legaldefinisjonene i AFP-

---

102 Fordi enkeltmannsforetak mv. ikke har plikt, men kun har rett til å registrere seg, er definisjonen av "næringsdrivende" formulert som et spørsmål om faktisk registrering ("foretak registrert i Foretaksregisteret").

103 Se f.eks. lov om forsynings- og beredskapstiltak, ligningsloven, konkursloven og foretaksnavneloven.

104 Se neste avsnitt, punkt b).

tilskottsloven til folketrygdloven, havneloven viser til losloven, som også har vært mønster for kystvaktloven, og markaloven viser til motorferdselsloven.

8 Mulige retningslinjer for legaldefinerings

Lovgivningingen er mangfoldig, og behovene knyttet til legaldefinisjoner er derfor varierende. Dersom en ønsker å trekke generelle konklusjoner på grunnlag av det materialet jeg her har presentert, er det grunn til stor forsiktighet. Undersøkelsen avdekker imidlertid flere spørsmål som uansett bør gis oppmerksomhet av personer med ansvar for utvikling av lovtekster. De endelige avveiningene og valgene som må skje, avhenger imidlertid av de konkrete omstendighetene i hvert enkelt lovarbeid.

Undersøkelsen viser at nesten alle nye norske lover med et visst omfang inneholder legaldefinisjoner, og at enkeltord og uttrykk i stor grad defineres uten at det foreligger noen internasjonal forpliktelse til å benytte denne lovgivningsteknikken. Det kan spørres om en slik utstrakt bruk av legaldefinisjoner er ønskelig, eller om det bør være et mål å redusere bruken av teknikken. I den grad definisjoner bør brukes, er det videre grunn til å spørre hvilke vurderinger som er særlig viktige for at resultatet skal gi både mer forståelige lover og lover som gir effektiv styring. I det følgende vil jeg systematisere og oppsummere de viktigste resultatene fra den empiriske undersøkelsen. Jeg tar utgangspunkt både i legaldefinisjoner og forklaring i forarbeidenes merknader til den enkelte bestemmelse, jf. avsnitt 5. Jeg har valgt å formulere resultatene som anbefalinger, det vil si som råd som jeg mener det er grunn til å følge med mindre det foreligger særlige hensyn:

a) Valg av ord/uttrykk

Det bør alltid først eksplisitt og systematisk vurderes om det overhodet er behov for å forklare eller definere meningsinnholdet av ord og uttrykk i en lovtekst. Utgangspunktet bør være at lovgiver i størst mulig grad forfatter lovtekster ved hjelp av vanlig forekommende ord, med et meningsinnhold som ligger innenfor det som kan sies å være vanlig språkbruk. Forklaring av meningsinnhold og språkbruk i anerkjente ordbøker bør være utgangspunkt for denne vurderingen. Jo mer lovteksten henvender seg til brede lag av befolkningen, desto større bør bestrebelsene være på å følge vanlig språkbruk. Så lenge språkbruken ligger innenfor det som er vanlig i norsk, bør begrepsavklaringer og legaldefinisjoner være uaktuelle.

Det bør etter min mening aldri gis legaldefinisjoner som avviker vesentlig fra vanlig språkbruk.¹⁰⁵ I avsnitt 4 refererte jeg for eksempel til en legaldefinisjon

---

105 Dette standpunktet forfektes også i Bormann mfl. 2002 s. 21.

av "tjeneste" som klart avviker fra vanlig meningsinnhold.¹⁰⁶ I et slikt tilfelle mener jeg en i stedet burde konstruere et uttrykk eller et sammensatt ord, slik at ordet "tjeneste" ville inngå i nyskapingen. "Næringstjeneste" eller "kommersiell tjeneste" kunne for eksempel tenkes anvendt i stedet for bare "tjeneste".¹⁰⁷ Undersøkelsen min viste mange forekomster av definisjoner jeg ut fra nevnte retningslinjer mener er uønskede.

Når en primært henvender seg til spesielle fagmiljøer og grupper av språkbrukere, bør lovspråket kunne avvike fra vanlig norsk når dette er godt begrunnet. I så fall bør imidlertid valg av ord og uttrykk gi signal om avvikende meningsinnhold. Uansett om innholdet blir forklart i forarbeidene eller i en legaldefinisjon, vil leseren på den måten få et varsel om at nærmere undersøkelser er nødvendige.

b) Valg av virkeområde

Dersom begrepsavklaring i forarbeider eller legaldefinisjoner er ønskelige, bør en tidlig ta stilling til virkeområdet for forklaringen/definisjonen. Mest aktuelt er det trolig å forklare eller definere med gyldighet for vedkommende lov. I så fall bør det også tydeliggjøres at definisjonene også får virkning for forskrifter gitt i medhold av loven.

Hensynet til oversikt gjør at en bør unngå å plassere forklaringer og definisjoner av ord og uttrykk i forskrift når de (også) forekommer i vedkommende lov. Definisjoner og begrepsavklaringer mv. bør altså bare virke "nedover" eller "sidelengs" i regelverkshierarkiet.¹⁰⁸

Når virkeområdet for begrepsavklaringer og definisjoner skal fastlegges, er det alltid grunn til å undersøke om det finnes ord og uttrykk som allerede er forklart eller definert, og som også kan benyttes i det aktuelle tilfellet (horisontal begrepsbruk). Hovedalternativene er etter min mening i) "adopsjon", ii) "parallell bruk" og iii) "felles bruk" av eksisterende begrepsavklaringer og definisjoner.

Med "adopsjon" sikter jeg til tilfelle der en legger til grunn en eksisterende forklaring eller definisjon uten videre, det vil si "kopler seg til" en annen motivuttalelse eller lovbestemmelse. Formodningen må da trolig være at endringer i definisjonen det vises til (lov B), også får virkning for loven det

---

106 Jf. definisjonen "økonomisk virksomhet av foretak eller selvstendig næringsdrivende, normalt mot betaling, jf. EØS-avtalen artikkel 37".

107 Forslagene er bare til illustrasjon og er ikke begrunnede forslag.

108 Merverdiavgiftsloven bryter med en slik retningslinje. For eksempel gis det i § 1-3 annet ledd bokstav a hjemmel til ved forskrift å definere "personkjøretøy", samtidig som dette begrepet spiller en sentral rolle for forståelsen av fire av lovens bestemmelser.

vises fra (lov A).¹⁰⁹ Utgangspunktet vil dessuten normalt være at forarbeidene til definisjonen i lov B og rettspraksis knyttet til denne vil være direkte relevante og ha stor vekt når det skal tas stilling til forståelsen av definisjonen innenfor rammene av lov A. Det motsatte utgangspunktet vil trolig gjelde dersom vi går den andre veien. Her vil det ikke være noen henvisning fra definisjonen i lov B til definisjonen i lov A, og selv om rettsutvikling som bare er direkte knyttet til definisjonen i lov A, er generelt relevant, vil den typisk ha liten vekt. En henvisningsstruktur som bygger på adopsjon, gir med andre ord ikke likestilling mellom de to lovene, men innebærer i virkeligheten at definisjonen i lov B overordnes definisjonen i lov A.

Parallell bruk kan sies å foreligge når to definisjoner er like for to eller flere lover, men uten at det fastsettes at innholdet skal være/forbli likt. I avsnitt 7 viste jeg at flere lover har parallelle definisjoner av "arbeidstaker", men uten at det nødvendigvis er fastsatt at ordene skal bety det samme. Her blir definisjonene derfor sidestilt. Lovforarbeider og rettsavgjørelser blir generelt relevante og har formodentlig omtrent samme vekt når rettskilder fra en lov brukes på rettsspørsmål etter den andre loven. Denne teknikken kan ses som uttrykk for en ambisjon om en beskjedne grad av samordning. Likevel bør den store grad av likhet og den nære relasjonen mellom slike forklaringer/definisjoner være vurdert og klart framkomme i legaldefinisjonen selv (som et "jf."), helst i merknadene til den enkelte bestemmelse.

Felles bruk sikter til genuint felles forklaringer og legaldefinisjoner mellom to eller flere lover. Felles bruk av forklaringer og definisjoner forutsetter en sammensmelting av rettskildebildet. Da vil begge sett av lovforarbeider til definisjonene med tilhørende rettspraksis bli direkte relevante ved løsning av rettsspørsmål etter begge lover. Materialet fra min undersøkelse inneholder ingen eksempler på slik struktur. Teknikken kan imidlertid være aktuell dersom en planlegger informasjonssystemer som skal inneholde opplysningstyper der to eller flere etater skal være likeverdige kilder for opplysninger.

c) Valg av nivå

Den neste vurderingen som bør skje når legaldefinisjoner skal gis, gjelder valget av nivå for avklaring av meningsinnhold. Det laveste nivået jeg nevner her, er generelle, autoritative anbefalinger fra andre enn lovgiver. Råd som dem i lovteknikkheftet er eksempel på dette,¹¹⁰ men det kan også tenkes at det gis råd eller retningslinjer om avklaring av meningsinnholdet av sentrale ord og uttrykk i mandater til lovutvalg eller lignende.

---

109 Dermed oppstår det et behov for å synliggjøre sammenhengen også når utgangspunktet er lov B. Hvis for eksempel friluftslivsloven endrer sin definisjon med direkte følge for markaloven, må lovgiver få kunnskap om dette. Ideelt sett bør endringen vurderes ut fra virkningen for begge lover, men resultatet kan bli at både definisjonen videreføres, og at ordningen med felles definisjon opphører.

110 Se avsnitt 1.3 (ovenfor).

Det nest øverste nivået jeg vil peke på, er gjennom forarbeider, primært i merknader til den enkelte bestemmelse. Dersom dette nivået velges, kan det være grunn til å velge et systematisk opplegg for avklaring av meningsinnholdet i sentrale språkelementer. For eksempel kan det være hensiktsmessig å samle begrepsavklaringene i én del av merknadene slik at de foreligger samlet, noe på samme måte som det er vanlig å samle legaldefinisjoner i én bestemmelse. Dersom en velger å etablere horisontale sammenhenger til annen lovgivning (jf. punkt b ovenfor), bør dette framgå som eksplisitte og direkte henvisninger i merknadene.

Det øverste nivået vil være å velge ord og uttrykk som skal legaldefineres. Hvor omfattende legaldefinisjonen skal være, bør etter min mening avhenge av den forventede, typiske brukssituasjonen for vedkommende lov. Retter loven seg mot brede grupper i befolkningen, kan det tale for så uttømmende definisjoner som mulig. Begrunnelsen er at de fleste borgere ikke har tilgang til avanserte rettslige informasjonssystemer.¹¹¹ De har derfor ikke tilgang til hjelpemidler som gjør forarbeider og andre rettskilder like integrerte og godt tilgjengelige som lovteksten selv. Derfor bør lovteksten gi "full informasjon". Finnes avanserte rettslige informasjonssystemer tilgjengelige for den typiske brukeren, blir det mindre viktig å gjøre legaldefinisjonen uttømmende. Her vil merknadene til den enkelte bestemmelse være like godt tilgjengelige.

Valg av legaldefinisjon framfor forklaring i forarbeider vil normalt gi avklaringen av meningsinnholdet større rettskildemessig vekt. Derfor bør graden av utfyllende innhold av legaldefinisjoner også fastsettes ut fra hvor viktig det er å skape forutberegnelighet og stabilitet for den språklige forståelsen. Ord og uttrykk som er avgjørende for fastsettelse av forbud, påbud og innskrenking av rettigheter, bør være særlig aktuelle for legaldefinerings. Andre spørsmål kan avklares i forarbeidenes merknader.

d) Grad av vaghet

Den primære og selvfølgelige retningslinjen for fastsettelse av meningsinnhold må være at definisjonen skal være klart mindre vag enn det som defineres eller forklares. Dersom innholdet av en definisjon ikke kan angis bedre enn at den fremdeles framstår som klart vag eller skjønnsmessig, taler det etter min mening mot å anvende legaldefinisjon. I så fall vil en jo ikke oppnå slik forutberegnelighet og stabilitet som definisjoner normalt er ment å gi.

Det kan også være grunn til alltid å vurdere legaldefinisjoner som inneholder både en generell og abstrakt angivelse av de kriteriene som må være oppfylt for at noe skal falle inn under definisjonen, og en eksemplifisering av hva dette kan være.¹¹² Når kravet til forutberegnelighet er stort, bør en vurdere å angi så faste kriterier som mulig og eventuelt angi en nærmest uttømmende

---

111 Dvs. systemer som Lovdata online og Rettsdata.

112 Jf. Eng 1998 s. 40 f. om hhv. konnotasjons- og denotasjonsangivelser.

liste av muligheter. Når "student" er definert som "personer med studierett ved universitet eller høyskole som betaler semesteravgift", vil anvendelse av definisjonen i det enkelte tilfelle i liten grad by på tolkningstvil. En generell og abstrakt angivelse av det å være student vil for eksempel lett by på adskillig mer tolkningstvil.¹¹³ Definisjon av hva som skal regnes som "statens mineraler" ved hjelp av mineralets egenvekt¹¹⁴, er eksempel på at rettslig tvil nærmest elimineres. I stedet for krav til juridisk språkforståelse stilles brukeren av loven overfor krav om avklaring av faktiske forhold.

Jeg vil avslutningsvis i denne oppsummeringen argumentere for at spørsmål om begrepsforklaringer i lovforarbeider og legaldefinering alltid bør vurderes når det skrives mandater før igangsetting av arbeid med nye lover. Ved igangsetting av lovgivning innen offentlig forvaltning der det i stor grad skjer automatisert saksbehandling, bør det for eksempel gis signaler om horisontal begrepsbruk er ønsket eller ikke, jf. avsnitt b (ovenfor). Likeledes bør det i mandater være aktuelt å gi signaler dersom det er grunn til å unngå legaldefinisjoner og begrepsavklaringer i forarbeidene. Dette kan for eksempel være aktuelt når den planlagte loven forutsettes anvendt av brede befolkningslag, se punkt a, jf. punkt c (ovenfor).

Bruk av legaldefinisjoner er kun ett virkemiddel blant flere teknikker lovgiver kan anvende for å formulere lover som både er lett forståelige og gir effektiv styring. Undersøkelsen min tyder på at bruken av slike definisjoner de siste fire årene varierer meget og ikke alltid framstår som veloverveid.

Rettskilder

Nye lover som er basismateriale i undersøkelsen, 2007–2010:

AFP-tilskottsloven. Lov av 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor

Børsloven. Lov av 29. juni 2007 nr. 74 om regulerte markeder

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Lov av 20. juni 2008 nr. 42 om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne

Havenergiloven. Lov av 4. juni 2010 nr. 21 om fornybar energiproduksjon til havs

Havneloven. Lov av 17. april 2009 nr. 19 om havner og farvann

Havressursloven. Lov av 6. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av villlevande marine ressurser

Helseforskningsloven. Lov av 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning

Hvitvaskingsloven. Lov av 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.

Kulturloven. Lov av 29. juni 2007 nr. 89 om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd

Lov av 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling

Lov av 29. juni 2007 nr. 44 om Folketrygdfondet

Lov av 12. november 2010 nr. 58 om internasjonale sikkerhetsretter i mobilt løsøre

---

113 Jf. konstruksjonen "person som studerer ved universitet el. høyskole med det formål å ta eksamen".

114 Se avsnitt 7 ovenfor.

Lov av 26. januar nr. 4 om målenheter, måling og normalt tid
Lov av 19. september 2008 nr. 77 om nordisk arrestordre. Lov om pågripelse og overlevering mellom de nordiske stater på grunn av straffbare forhold
Lov av 29. juni 2007 nr. 88 om register for frivillig virksomhet
Lov av 29. juni 2007 nr. 87 om registrering av innsamlinger
Markaloven. Lov av 5. juni 2009 nr. 35 om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner
Markedsføringsloven. Lov av 9. januar 2009 nr. 2 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv.
Merverdiavgiftsloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 58 om merverdiavgift
Mineralloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 101 om erverv og utvinning av mineralressurser
Naturmangfoldloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold
Plan- og bygningsloven. Lov av 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling
Politiregisterloven. Lov av 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten
Reindrifftsloven. Lov av 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift
Samvirkeoven. Lov av 29. juni 2007 nr. 81 om samvirkeforetak
Sivilbeskyttelsesloven. Lov av 25. juni 2010 nr. 45 om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivilforsvaret
Skipssikkerhetsloven. Lov av 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet
Studentsamskipnadsloven. Lov av 14. desember 2007 nr. 116 om studentsamskipnader
Tjenesteloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 103 om tjenestevirksomhet
Tolloven. Lov av 21. desember 2007 nr. 119 om toll og vareførsel
Utlendingsloven. Lov av 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her
Varemerkeloven. Lov av 26. mars 2010 nr. 8 om beskyttelse av varemerker
Verdipapirhandeloven. Lov av 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel
Vergemålsloven. Lov av 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål
Voksenopplæringsloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 95 om voksenopplæring

Andre lover som er anvendt

Aksjeloven. Lov av 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper
Arbeidsmiljøloven. Lov av 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.
Deltakerloven. Lov av 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst
Dyrevelferdsloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd
Ekteskapsloven. Lov av 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap
EØS-loven. Lov av 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) mv.
Ferieloven. Lov av 29. april 1988 nr. 21 om ferie
Finnmarksloven. Lov av 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke
Folketrygdloven. Lov av 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd
Foretaksnavneloven. Lov av 21. juni 1985 nr. 79 om enerett til foretaksnavn og andre forretningskjennetegn mv.
Foretakspensjonsloven. Lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon
Forsikringsvirksomhetsloven. Lov av 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv.
Forsynings- og beredskapstiltaksloven. Lov av 14. desember 1956 nr. 7 om forsynings- og beredskapstiltak
Forvaltningsloven. Lov av 10. februar 1967 nr. 10 om behandlingsmåten i forvaltningssaker

Friluftsløven. Lov av 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet
Innskuddspensjonsloven. Lov av 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold
Konkursloven. Lov av 8. juni 1984 nr. 58 om gjeldsforhandling og konkurs
Kystvaktloven. Lov av 13. juni 1997 nr. 42 om Kystvakten
Ligningsloven. Lov av 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning
Losloven. Lov av 16. juni 1989 nr. 59 om lostjenesten mv.
Lov av 14. juni 1884 nr. 3 om beskyttelse av undersjøiske kabler mv.
Lov av 26. juni 1953 nr. 11 om pensjonsordningen for apotekvirksomhet mv.
Lov av 28. juli 1949 nr. 26 om Statens pensjonskasse
Luftfartsloven. Lov av 11. juni 1993 nr. 101 om luftfart
Motorferdselsloven. Lov av 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag
Norske Lov. Kong Christian Den Femtis Norske Lov av 15. april 1687
Panteloven. Lov av 8. februar 1980 nr. 2 om pant
Permitteringslønnsloven. Lov av 6. mai 1988 nr. 22 om lønnsplikt under permittering
Personopplysningsloven. Lov av 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger
Petroleumsloven. Lov av 29. november 1996 nr. 72 om petroleumsvirksomhet
Sjøloven. Lov av 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten
Sjømannsloven. Sjømannslov av 30. mai 1975 nr. 18
Sjømannspensjonsloven. Lov av 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn
Skadeserstatningsloven. Lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning
Stiftelsesloven. Lov av 15. juni 2001 nr. 59 om stiftelser
Straffeloven (1902). Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10
Straffeprosessloven. Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker
Svalbardmiljøloven. Lov av 15. juni 2001 nr. 79 om miljøvern på Svalbard
Vannressursloven. Lov av 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann
Vassdragsloven. Lov av 15. mars 1940 nr. 3 om vassdragene
Vassdragsreguleringsloven. Lov av 14. desember 1917 nr. 17 om vassdragsreguleringer
Yrkesskadeforsikringsloven. Lov av 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskadeforsikring
Yrkestransportloven. Lov av 21. juni 2002 nr. 45 om yrkestransport med motorvogn og fartøy

Diverse andre kilder

Bokmålsordboka og *Nynorskordboka*, www.nob-ordbok.uio.no/

Merknader til den enkelte bestemmelse i ot. prp. og prp. L. til lover under "Nye lover som inngår i undersøkelsen, 2007–2010", jf. fortegnelsen straks ovenfor

Ot.prp. nr.39 (1998–1999)

Ot.prp. nr.41 (1996–1997)

Personverndirektivet. Europaparlaments- og rådsdirektiv 95/46/EF av 24. oktober 1995 om beskyttelse av fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger og om fri utveksling av slike opplysninger

Rådets rammebeslutning 2008/977/JIS av 27. november 2008 om vern av personopplysninger i forbindelse med politisamarbeid og rettslig samarbeid i straffesaker

Justitsministeriet, Økonomi- og Erhvervsministeriet og Finansministeriet, www.lovprocesguiden.dk (Sist redigert 8. september 2009, lest 7. mars 2011)

Litteratur

Bing 1973. Bing, Jon: Referansestruktur i lover, i: Jon Bing og Trygve Harvold, Rettskildebruk og informasjonssystemer, NORIS (3) og (4), Institutt for privatrett, Avdeling

- for edb-spørsmål, Skriftserien for jus og edb, Oslo 1973
- Bing 1986. Bing, Jon: Om tolking av enkeltord – særlig i lovtekst, i: Anders Bratholm m.fl. (red), Samfunn Rett Rettferdighet Festskrift til Torstein Eckhoffs 70-årsdag, Tano, Oslo 1986, s. 131–143
- Boe 2010. Boe, Erik Magnus: Innføring i juss. Juridisk tenkning og rettskildelære, Universitetsforlaget, Oslo 2010
- Bormann m.fl. 2002. Bormann, Anne Louise, Bülow, Jens Christian og Østrup, Christian: Loven, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 2002
- Eckhoff v/Helgesen 2001. Eckhoff, Torstein, Helgesen, Jan E.: Rettskildelære, Universitetsforlaget, Oslo 2001
- Eng 1998. Eng, Svein: U/enighetsanalyse – med særlig vekt på jus og allmenn rettsteori, Universitetsforlaget, Oslo 1998
- Justisdepartementet 2000. Justisdepartementets lovavdeling: Lovteknikk og lovforberedelse. Veiledning om lov- og forskriftsarbeid, Justis- og politidepartementet 2000
- Kjelland-Mørde 1983. Kjelland-Mørde, Kristin: Om forenkling av regler, Complex 12/83, Universitetsforlaget, Oslo 1983
- Miazine 2006. Miazine, Kirill: Rettskilder og hyperstrukturer: Om alternative grensesnitt til rettslige informasjonssystemer, Complex 6/06, Senter for rettsinformatikk, Oslo 2006
- Platou 1915. Platou, Oscar: Forelæsninger over retskildernes teori, A. W. Brøggers boktrykkeri A/S, Kristiania 1915
- Schartum 2006. Schartum, Dag Wiese: Elektronisk forvaltning som utfordring for forvaltningsretten, i: Henrichsen, C., et al. (red.) Forvaltningsretlige perspektiver, København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, s. 581–620
- Von der Pfordten 2009. Von der Pfordten, Jaap: About Concepts in Law, i: Hage og Pfordten 2009. Hage, Jaap C. and von der Pfordten, Dietmar (eds): Concepts in Law, Law and Philosophy Library 88, Springer, 2009

Nynorsk rettsmål – status og framtidsutsikter

KÅRE LILLEHOLT, INSTITUTT FOR PRIVATRETT, UNIVERSITETET I OSLO

Juss, omgrep og terminologi

Omgrepsdanning har ikkje vore ei prioritert oppgåve i norsk rettsliv dei siste hundre åra. Det har samanheng både med lovgjevingstradisjonen og med metodesynet i rettsvitskapen.

Noreg har inga sivillovbok, til skilnad frå dei aller fleste europeiske land utanom Norden, Storbritannia og Irland. Ei sivillovbok er ei omfattande systematisk regulering av privatretten, det vil seie den delen av jussen som gjeld rettsforholdet mellom privatpersonar, hovudsakleg reglar om arv, familie, avtalar, skadebotansvar og rettar til formuesgode. Etter Grunnlova § 94 skulle ei sivillovbok vedtakast på «første eller, om dette ikke er muligt, paa andet ordentlige Storthing», men det vart aldri noko av.

Sivillovbøkene fastset ein systematikk og ein terminologi som set sitt preg også på anna lovgjeving og på rettslivet meir allment. I mange land er nok oppfatninga at terminologien iallfall i prinsippet er gjennomgåande, og at ein term helst skal tyde det same i alle samanhengar der han blir nytta i lovgjeving. Slik er det ikkje for norsk rett. Kvar føresegn må tolkast for seg, og same uttrykket kan ha ulike tydingar i ulike lover. Rimeleg nok finst det eit fagspråk, og ordbruken er ikkje heilt tilfeldig. Til dømes vil «heving» tyde avslutting av eit avtaleforhold på grunn av mishald i dei aller fleste samanhengar, utan at ordet er definert i lovgjevinga, men heilt sikker kan ein ikkje vera. Rettsbrukaren kan måtte undersøkje i lovførearbeid, rettspraksis og andre kjelder for å finne kva regelen meir nøyaktig går ut på i kvart tilfelle. Slik er det endatil om lova har reine definisjonar, som definisjonen av «fast eigedom» i avhendingslova § 1-1. Definisjonen har ei nokså generell form, men han er likevel ikkje bindande utafor avhendingslova. For meir allmenne uttrykk, som «sambuar» eller «bygning» er det heilt på det reine at tydinga er avhengig av samanhengen. Slik må det mesta vera. Til dømes er det mange og innbyrdes ulike omsyn som tilseier at det kan ha rettslege følgjer når to eller fleire personar bur saman (i familieretten, i arveretten, i forsikringsretten, i skatteretten, i husleigeretten osv.). Vi kan ikkje rekne med at «sambuar» viser til nøyaktig dei same faktiske tilhøva kvar gong ordet er nytta. Vi finn ingen «sambuar an sich».

I strafferetten og prosessretten har vi omfattande og systematiske lover som inneheld definisjonar av sentrale termar. Definisjonane i forvaltningslova, til dømes av «vedtak», blir stort sett lagde til grunn gjennom heile forvalt-

ningsretten, medan definisjonar i andre forvaltningslover berre gjeld for lova dei står i. Desse lovene har likevel ikkje sett så sterkt preg på jussen meir allment.

Utvikling av rettslege omgrep stod sentralt for ei gruppe av juridiske forskarar i Norden nokre tiår like før og like etter år 1900, og den fremste talspersonen hos oss for den såkalla konstruktive skulen var Francis Hagerup. Inspirasjonen kom frå Tyskland (ein omfattande omtale av denne retninga finst i Lars Björne, *Den konstruktiva riktningen. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del III. 1871–1910*, Lund 2002). Seinare vart andre syn dominerande, og gjennom heile 1900-talet stod arbeid med rettslege omgrep og terminologi heller lågt i kurs i dei nordiske landa. Kanskje kan ein seie at interessa for omgrepa har vakna til live att mellom nokre yngre forskarar, men det er litt tidleg å seie kva veg det ber.

Gjennom EØS-avtalen blir norsk lovgjeving stendig meir påverka av regelverk frå EU. Dette regelverket fører med seg lovgjevingstradisjonar frå land som Tyskland og Frankrike. Mellom anna er det vanleg med svære opphopingar av definisjonar i dei innleiande føresegnene, heilt ulikt det som har vore skikken i norsk lovgjeving. Desse definisjonane kjem ofte med i den norske gjennomføringslova. Nokon einskapleg terminologi blir det likevel ikkje. Definisjonane i regelverket frå EU er berre lite samordna. Til dømes har det vist seg vanskeleg å finne ein sams definisjon på «forbrukar» i EU-reglane om forbrukarkontraktar. Tanken om ei europeisk sivillovbok har vore framme, men ei slik regulering ligg i beste fall langt inne i framtida.

Omsetjing mellom og innafor rettssystem

Vi seier gjerne at jussen finst berre i språket. Ein rettsregel må uttrykkjast i ord, og det finst ikkje noko ytre objekt ein kan samanlikne ein definisjon eller ei beskriving med. Skulle naturvitaren vera uheldig med beskrivinga av ein hest, står hesten der like god, men slik er det ikkje med rettsregelen. Det er på same viset i mange andre fag utanom naturvitskapane. Spesielt for jussen er at terminologien dreg med seg så mykje av eit normativt innhald som skiftar frå land til land. Omsetjing av juridiske tekstar byr derfor på særlege feller. Vi nemnde «heving» av ein avtale ovafor. Fordi reglane om avslutting av avtaleforhold på grunn av mishald er ulike frå land til land, kan ein ikkje berre slå opp i ei ordbok for å finne eit engelsk, fransk eller tysk ord for det norske «heving». Dei alternativa ein kan finne i ordboka, fører nok tanken til liknande rettsreglar etter engelsk, fransk og tysk rett, men nettopp av den grunn er dei dårlege attgjevingar av ein tekst om «heving» etter norsk rett. Omsetjing av juridiske tekstar frå eitt språk til eit anna krev normalt at ein finn fram til beskrivande ord som nettopp ikkje er faguttrykk i målspråket. Hesten er enklare på det viset.

Arbeidet med nynorsk rettsmål som eit alternativ til bokmål møter ikkje problemet med at termane ber med seg ulike rettsreglar. Her gjeld det even-

tuelt å finne andre nemningar for det same innhaldet innafor same retts-systemet. Vi kan tala om «avløysarord». Men vi skal sjå at spørsmålet her òg ofte blir å finne vendingar som kan uttrykkje det same innhaldet utan at det er tale om ein-til-ein omsetjing av termar. Det har å gjera med ulike stilideal og ulike tradisjonar i bokmål og nynorsk.

Ordtilfang og stil i nynorsk rettsmål

For godt og vel eit tiår år sidan var det harde diskusjonar om ordtilfanget i nynorsk og særleg da om kva ord som skulle kunne førast opp i offentleg godkjende ordlister. I allfall nokre språkfolk meinte at ordtilfanget ikkje er noko viktig kjennemerke når ein skal skilje mellom språk, og at ordtilfanget prinsipielt ikkje kan normerast. Vere det som det vil; i den språklege kvar-dagen er ordvalet viktig. Tilhøvet mellom bokmål og nynorsk er ikkje berre eit spørsmål om lingvistikk; det er òg tale om kulturelle og sosiale skilnader med historiske årsaker. Mange av oss meiner at det ikkje blir god nynorsk berre med å endre bøyingsendingane i ein bokmålstekst. I juridiske tekstar kan ein finne bokmålsord som ville skilje seg sterkt ut i ein nynorsktekst, som «bestemmelsessted», «mestbegunstigelsesbetingelser», «stedfortredende» og «umiddelbarhetsprinsipp», for å nemne nokre få. Stundom kan ein finne reine avløysarord (for «mestbegunstigelsesbetingelser» kan vi seie «besterettsvilkår», står det i Karl Arne Utgård, Juridisk og administrativ ordliste, Oslo 2002), men ofte er det betre å skrive om (til dømes skrive «prinsippet om direkte bevisføring» i staden for «umiddelbarhetsprinsippet»).

Kor viktig det er med slike avløysarord og omskrivingar, er omstridt, som kjent. I det minste ein liten purist stikk det vel i alle nynorskbrukarar. Grunngevinga for purismen varierer; somme meiner at bokmålsorda ikkje er norske nok, medan andre legg meir vekt på at nokre av desse orda er ufolkelege og gjer språket vanskelegare og stivare. Det er særleg abstrakta som skapar vanskar i nynorsk fagmål, enda vi veit at den som vil, gjerne kan skrive «-messigheit» og anna slikt av hjartans lyst.

Dette fører oss over til spørsmåla om korleis nynorsk rettsmål har vakse fram, og kvifor vi skal ha eit nynorsk rettsmål.

Utviklinga av eit nynorsk rettsmål

Nynorsken (landsmålet den gongen) vart teken i bruk i juridiske tekstar alt før jamstillingsvedtaket i 1885. Det skjedde ikkje utan motstand, som ein kan tenkje seg. I 1894 kom den første lova på nynorsk. I 1909 tok Ketil Skogen juridisk embetseksamen på nynorsk, som den første. Den som blir rekna som grunnleggjaren av det nynorske rettsmålet, er Nikolaus Gjelsvik, som var professor ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo 1906–1936. Den dag i dag kan ein ha glede av hans Juridisk ordliste (Oslo 1929), ikkje minst innleiinga, «Nokre ord um den juridiske ordlista og den juridiske stilen».

Gjelsvik la vekt på at «den juridiske stilen» måtte vera ein annan på norsk enn på latin. Dårlege omsetjingar frå latin var vanlege i tysk og dansk rettsmål. «Kvart maal hev sine krav. ... Det er difor tankane, som maa setjast um fraa eit maal til eit anna, ikkje ordi» (Juridisk ordliste s. 7). I staden for «forsikringsbevisets modtagelse» ville han skrive «etter at han tok mot trygdebrevet» (same stad s. 16). Slik sett var ikkje Gjelsvik nokon typisk terminolog; omskriving kunne vera vel så bra som å finne faste termar. Men han lanserte mange avløyasarord. Eitt av dei mest kjende og omstridde er «orskurd» i staden for bokmål «kjennelse» (rettsavgjerd av eit særleg slag), og dette avløyasarordet illustrerer korleis Gjelsvik kunne arbeide: Ordet fanst i gammalnorsk (órskurðr), sikkert som ei omsetjing frå latin, og vi kan kjenne att *decisio* eller *Urteil* – det som er «skore or» retten. Ordet er i bruk på nynorsk i dag, ikkje minst fordi høgsterettsdommar Karl Arne Utgård nyttar det konsekvent i sine vota.

Seinare har mange halde fram med utviklinga av nynorsk rettsmål, mest ved sjølve å skrive juss på nynorsk, men somtid ved dessutan å laga ordlister, som den nemnde ordlista av Utgård.

Situasjonen i dag er at lover blir gjevne somtid på bokmål og somtid på nynorsk; stortingsnemnda avgjer det, og talet på nynorsklover skiftar frå år til år. Dei er sjølvsagt færre enn bokmålslovene. Utgård var den første og så langt einaste faste høgsterettsdommaren som skriv avgjerder på nynorsk. Rundt om i tingrettar og lagmannsrettar har det lenge vore fleire nynorskbrukarar, og nynorsk har ein sikker plass i forvaltninga, enda målforma blir nytta langt mindre enn målbrukslova påbyr. Mellom universitetslærarane i juss er det fleire enn nokon gong som skriv nynorsk. Likevel, det aller meste av norske juridiske tekstar er på bokmål, og den som vil skrive juss på nynorsk, må vera viljug til leggje meir arbeid i språket enn den som skriv bokmål. Det er sikkert mange som går over frå nynorsk til bokmål når dei tek til med jusstudiet; sikre tal har vi ikkje. Boka av Gunnar O. Hæreid mfl. (red.), *Mål og rett – Juristmållaget 75 år* (Oslo 2010), har mange opplysningar både om historia og om dagens situasjon og ikkje minst om korleis det er å vera nynorskskrivande jurist.

Nynorsk rettsmål bør vera nokolunde standardisert, enda omgrepsdanninga ikkje blir rekna som like viktig hos oss som i mange andre land, som vi nemnde. Med standardiserte termar blir det lettare å skrive juss på nynorsk. Mønstra er ikkje like lette å finne for nynorskbrukarane som for bokmålsbrukarane.

Kvifor nynorsk rettsmål?

Grunnane til å halde oppe og utvikle eit nynorsk rettsmål er i hovudsak dei same som grunnane til å ha eit nynorsk skriftspråk i det heile. Skal nynorsk vera eit fullverdig skriftspråk, må det kunne nyttast som fagmål. Det vil føre for langt å gå nærare inn på grunnane til å halde på nynorsken, og eg skal nøye meg med å trekkje fram eitt og anna som har særleg interesse for juridiske tekstar.

Ein gong i tida kunne ein seie at juss på nynorsk var lettare å forstå for folk flest; dette var del av den sosiale grunngevinga for å ta i bruk nynorsken. Akkurat den delen står ikkje så sterkt i dag. Tungt og vanskeleg språk er det rikeleg av både på bokmål og nynorsk, og språket kan vera godt og klårt utan omsyn til målform. Kanskje kan ein vone at det ekstraarbeidet nynorsken krev, gjer språkbrukaren meir medviten, og at resultatet blir betre av den grunn, men samanhengane her er usikre.

Vi kan leggje til grunn at alle som kan forstå ein rettsleg tekst på nynorsk, også kan forstå den same teksten på bokmål, og likeins andre vegen. Slik sett er grunnlaget for arbeid med rettsmålet eit anna for nynorsk enn for til dømes samisk og for minoritetsspråk i land der språka ikkje er innbyrdes forståelege.

Symbolverdien av nynorsken er viktig, ikkje minst i rettslege samanhengar. Språket i lover og formelle dokument kan oppfattast som symbol for det som er godkjent og «rett», og da i mange tydingar av ordet. Pass med landsnamnet i to former er eit godt døme; mange tykte det låg ei godtaking av deira språk og kultur da den ordninga vart innført, enda alle sjølv sagt forstod forma «Norge» og kanskje til og med nytta den forma sjølve i skrift og tale.

Kravet om nynorsk i rettslege og andre formelle samanhengar har gjerne teke form av eit krav om at andre skal nytte nynorsk, typisk slik at offentlege organ skal svara på nynorsk, og at statsorgan i nynorskområde skal nytte nynorsk i oppslag og kunngjeringar. På dette punktet kan ein undrast om det er endringar på gang. Unge i dag synest leggje større vekt på at dei sjølve skal få lov til å skrive nynorsk i alle samanhengar, enn at andre skal skrive nynorsk til dei. At språket er ein del av personlegdommen, er sjølv sagt gammalt nytt, men vi skal ikkje sjå bort frå at dette momentet er viktigare enn nokon gong i ei tid der sjølvrealisering står så sentralt. Dermed er vi fort inne i den nye diskusjonen om sidemålsopplæringa. I våre dagar kan det gje samanheng å krevje nynorsk frå det offentlege samtidig som ein godtek at kvar einskild skal få nytte si eiga målform. Med dei kommunikasjonane og den teknologien vi har no, er det inga sak for eit offentleg organ å setje bort arbeidet med nynorsktilfanget til andre. Kanskje treng vi ikkje krevje at statstilsette skal meistre begge målformene? I så fall er det for sin eigen del folk bør lære å skrive både bokmål og nynorsk, ikkje mest for å etterleva målbrukslova. Vi skal ikkje sjå bort frå at kravet om måljamstilling er i ferd med å ta nye former.

Arbeid med fagmålet trengst like fullt, anten ein no vel den eine eller den andre grunngevinga for å halde oppe nynorsken. I det arbeidet trengst samarbeid mellom juristar og språkfolk. Nynorsk rettsleg terminologi kan ikkje utviklast av filologar åleine, men juristane må òg vedgå at språkkunnig hjelp kjem godt med.

Hvor fornærmet er den fornærmede?

Utfordringer i rettstolkning mellom norsk og norsk tegnspråk

MARIANNE LINDHEIM, SIGNO RYCON AS

Innledning – tegnspråk har en annen modalitet

Det mest vesentlige som skiller norsk tegnspråk fra norsk, samisk, kvensk og andre verbalspråk, er modaliteten. Forenklet sagt produseres tegnspråk med hender og ansikt, altså som et gestuelt språk uten lyd. Det avleses ved bruk av blikket, altså som et visuelt språk. Språket formidles altså gjennom en annen kanal enn verbalspråk.

Tegnspråk har heller ikke et tilhørende skriftspråk. Det er jo også ganske naturlig, ettersom så mye grammatikk ligger nettopp i ansiktets mimikk. Dessuten er setningsbygningen helt forskjellig i norsk tegnspråk og norsk.

Jeg har liten tro på at det med det første vil bli mulig å legge inn en skriftlig norsk setning eller registrere en opplest setning i et dataprogram og få den ferdig oversatt på tegnspråk på en skjerm. Når vi i tillegg tenker på hvor mye tonefall og mimikk har å si for hva som uttrykkes, blir det enda mindre sannsynlig at datamaskinene kommer til å overta for tegnspråktolkene med det første. Derfor vil tolking i retten fremdeles være en type tolkeoppdrag som tegnspråktolkene må utføre.

Nedenfor vil jeg bidra med noen betraktninger om utfordringer i rettstolkning mellom norsk og norsk tegnspråk.

Tolking i juridiske sammenhenger

Tolkene opplever selvsagt rettstolkning som de mest krevende tolkeoppdragene. Og tolking av rettssaker er den absolutt vanskeligste typen tolkeoppdrag.

Saken om Fritz Moen har satt spor i oss alle.¹ Det trengs tegnspråktolker, og det trengs arenaer i fagmiljøet der tegnspråktolker kan diskutere og utvikle sitt fag også på dette tolkeområdet.

Tolking hos advokat, i politiavhør og i rettssalen skjer innenfor ulike rammer. Det er normalt lettere å tolke i kortere møter hos en advokat enn gjennom en full dag i rettssalen.

Vi – tiltalte, fornærmede og tolker – må i retten forholde oss til en ytre

---

1 Redaktørens merknad: Fritz Yngvar Moen (f. 17.12.1941 – † 28.3.2005) ble offer for dobbelt justismord etter å ha blitt dømt for to drap som han ikke begikk. Han ble siden frikjent for begge drapene. Saken er kjent som "Moensaken".

ramme som er svært alvorstung og høytidelig. Det er visse regler som skal overholdes, og det er visse ritualer som skal følges. Blant annet skal man ikke avbryte, og det er en egen måte å føre ordet på. Det benyttes en måte å snakke og formulere seg på som har et særskilt rettsakspreget. Det er kanskje ikke en egen sjanger, men det fins mange skrevne og uskrevne regler for hvordan kommunikasjonen skal foregå i rettssalene.

Hvorfor er det så krevende å tolke i retten?

Rettstolking til tegnspråk er vanskelig blant annet fordi vi mangler tegn for juridiske begreper. Dessuten inneholder språket brukt i en rettssal mange fremmedord og skiller seg mye fra språket brukt i dagligtale.

Sekvenser av rettssaken er opplesning fra avhør eller vitneutsagn. Tolking fra opplest norsk til tegnspråk byr ofte på utfordringer som hurtigere tempo og mer diffust tonefall. Dette påvirker oversettelsen, som lett kan bli et tegnspråk som er uklart for den som skal avlese det.

Tolking fra et språk til et annet vil alltid medføre press og forventninger om så korrekt oversettelse som mulig. Men i rettstolking oppleves dette presset som særlig stort. I rollen som tolk føler man et ansvar for at begge parter skal forstå hverandre. Likevel kan tolken i liten grad kompensere for dårlig tilrettelagte forhold eller manglende vilje til samarbeid. Derfor er det veldig viktig med gode forberedelser før selve tolkeoppdraget i rettssalen starter.

Forberedelse til tolkingen

Som tolk må jeg ved en forespørsel om tolkeoppdrag vurdere om jeg er rett tolk til det aktuelle oppdraget. Det er mange faktorer som spiller inn for om man skal kunne vurdere seg som kompetent: oppdragets varighet, døvetelebrukeres språkkode, muligheter for å få forberedt seg, hvorvidt det er nok tolker tiltenkt oppdraget, og hvilke tolker man skal samarbeide med.

Når jeg har sagt ja til et tolkeoppdrag, undersøker jeg hva begge parter kan komme til å legge fram. Dessuten må jeg, så langt det er mulig, kjenne til aktuelle personnavn, stedsnavn og andre egennavn. Det er også en fordel å ha et kart eller bilde på hvordan forholdene er eller de aktuelle åstedene ser ut. Jeg må sette meg inn i saksgang og prosedyre og være forberedt på det som skal (og kan) skje.

Men først av alt må jeg i det første møtet med aktor, forsvarer og dommere fortelle om min taushetsplikt og hva min rolle som tegnspråktolk går ut på. Min erfaring er at folk som er lite kjent med tegnspråk, tror at det er internasjonalt. Mange tror også at tegnspråk oversettes ord for ord, til tegn i samme rekkefølge. Litt informasjon om at norsk tegnspråk har en helt annen syntaks enn norsk, er viktig. Dessuten er det viktig å informere om at man ikke er flere tolker bare for å kunne hvile seg innimellom, men for at den eller de andre tolkene skal kvalitetssikre oversettelsen så godt som mulig.

Mange er likevel bekymret for om det finnes tegn på tegnspråk for alle ord. Advokater, politifullmektiger og saksbehandlere spør oss om det. Og man kan på sett og vis svare at det gjør det, i den betydning at man kan snakke om alt på tegnspråk. Men hvis spørsmålet gjelder om hvert enkelt ord har et tilsvarende tegn, så må svaret bli nei. Og omvendt, for enkelte tegn eller uttrykk på norsk tegnspråk fins det ikke et enkelt tilsvarende ord i norsk. Men ved hjelp av andre ord og tegn kan vi uttrykke dekkende betydning. God tolking vil derfor være et stadig forsøk på å få fram budskapet slik vedkommende ville uttrykt det på sitt språk.

Juridiske begreper. Hva finnes? Hva finnes ikke?

Det finnes tegn for *overlagt, forsettlig, siktede, tiltalte, fornærmede, betinget, ubetinget, straffelovens paragraf nummer ..., uaktsomt, begjære, avhør, fengslingsmøte* mfl.

Men gruppen "døve" er en variert gruppe, og det handler ikke bare om hvorvidt det finnes tegn for alle begreper. Gode tegnspråkoversettelser inneholder ikke nødvendigvis akkurat de tilsvarende ordbildene på munnen. Og mange vil sikkert lure på om oversettelsen da er god nok. Det er i denne forbindelse viktig å informere om at vi ikke kan tolke ord for ord, bare mening for mening. Da er det også lettere for alle parter å forstå at vi som tolker også må forstå hva vi tolker. Vi må dessuten vite hvem som er i målgruppa, hvem målpersonen eller målpersonene er.

Gruppen "døve" er i denne sammenheng alle de vi kan oppleve å tolke for. Og det kan være:

Døvblitte som har norsk som førstespråk. De trenger tegn for lettere å kunne se hvilke norske ord som blir sagt. Vel og merke hvis de har lært å bruke tegn som støtte. De har kanskje blitt døve først etter obligatorisk skolegang, ser helst på tekstede tv-programmer og avleser helst norskformulerte setninger, men visualisert med tegn, såkalt TSS, det vil si tolking med "tegn som støtte".

Døve er de som er født døve, er blitt førspråklig døve eller blitt døve tidlig i barneskolen. De har gjerne gått på døveskole og har tegnspråk som førstespråk. De veksler for eksempel mellom å se på tolkekanal og tekstede programmer på fjernsyn. Min erfaring er at denne gruppen døve er svært sammensatt ut fra hvilket miljø som har preget oppveksten.

Fremmedspråklige døve er født døve eller er førspråklig døve. De kan i mange tilfeller hjemlandets tegnspråk og er underveis med å tilegne seg norsk tegnspråk. De har relativt liten kjennskap til norske ordbilder på munnen. Deres erfaringer og skolegang fra hjemlandet varierer, og det påvirker naturligvis deres grunnlag for å forstå. Dette er en veldig sammensatt gruppe, med store individuelle variasjoner avhengig av hvilket språkmiljø de har havnet i og hvorvidt de har fått mulighet til å utvikle norsk tegnspråk.

Fremmedspråklige døvblitte kan fra før av talespråket i sitt opprinnelsesland. Så er de blitt døve i hjemlandet og måtte munnavlese talespråket der. Som innvandrere eller flyktninger har de gjerne havnet sammen med hørende som snakker norsk. Hvis vedkommende har kommet i kontakt med noen som underviser i tegnspråk, kan de ha lært noen norske tegn. De skal tillegge seg norsk skrift- og talespråk, og fra før av kjenner de sitt lands språk. Hvis dette er en pakistansk mann som har studert i hjemlandet, er språkene hans for eksempel urdu, kanskje noen pakistanske tegn, noe skriftlig norsk, noen norske tegn og kanskje noe engelsk.

Ut fra målpersonens språkkode skal tolken prøve å treffe med en god oversettelse. Det innebærer en stadig vurdering av om språket er visuelt godt tilpasset målpersonen, og om det er en etter forholdene forståelig oversettelse denne skal avlese.

Selvsagt handler disse utfordringene også om å kunne oversette på tilsvarende måte fra tegnspråk til korrekt norsk. Og her er det selvsagt avgjørende at man som tolkepar eller tolkelag opplever å forstå godt nok til å kunne tolke riktig til de norskspråklige i salen.

Det blir da kanskje lettere å forstå at vi som tolker må ha inngående kjennskap til hvem vi tolker for, og til vedkommendes språk, da dette vil påvirke mange oversettelsesvalg som tolken gjør.

Selv om alle tolkene er offentlig godkjente tegnspråktolker, vil det variere hvem som har mest erfaring fra og best ferdigheter i å tolke for eksempel for fremmedspråklige døve.

Et eksempel på en tolkeutfordring

Vi skal nå se på et eksempel på at det visuelle språket kan være veldig konkret i god oversettelse. Tolkingen skal selvsagt ikke være med på å påvirke svaret på et spørsmål. Derfor må tolkene være godt forberedt og nøye vurdere oversettelsene og kvalitetssikre hverandre.

Eksempel på utsagn fra aktor:

“Dere satt i bilen. Motoren ble slått av. En mann passerte bilen. Dere fulgte etter ham rundt første sving. Mannen løp bort fra dere. Hva gjorde du da?” Dette skal så oversettes fra norsk tale til et visuelt tegnspråk.

Om jeg skulle ha avlest det samme innholdet på tegnspråk, ville jeg ut fra tegnenes plassering, retning og bevegelse ha sett om det satt én person foran og én bak, eller begge framme i bilen. Jeg ville se hvem som slo av motoren. Jeg ville sett om mannen passerte fra høyre mot venstre, eller omvendt, eller om han gikk langs med bilen og passerte på den måten. Og jeg ville ha sett om det var en høyre- eller venstresving, og i hvilken retning mannen løp.

Når jeg som tolk skal oversette dette fra norsk talt språk, uten å avsløre hvilken retning, bevegelse eller plassering de forskjellige elementene har, så vil tegnspråket bli helt annerledes enn hvis bildet med retning, bevegelse og plassering er kjent. Og denne beskrivelsen skal fungere som: "Vi er enige om at dere satt i bilen osv. ..." Da er det avgjørende at tolken er så godt forberedt og så inne i saken at det bildet som tolkes, er gjenkjennelig for den som skal avlese.

Det er mange utfordringer og valg av ord eller tegn tolken må ta stilling til alt etter om det er en fremmedspråklig eller en norskfødt døv eller døvblitt som står tiltalt.

Gode eksempler på ord som kan være en utfordring, er:

Tiltalte og *fornærmede* kan oversettes med for eksempel "du", "han" eller navnet på vedkommende.

Uaktsom og *forsettlig* finnes det tegn for. Men det er stor sannsynlighet for at en god oversettelse ved bruk av disse begrepene, ikke har ordbildene "uaktsom" og "forsettlig" på munnen.

Men hvorfor kan man ikke si tegnet *fornærmede* til hvilken som helst døv mottaker? Igjen har det noe med modaliteten å gjøre. Tegnet *fornærmede* med det norske ordbildet "fornærmede" på munnen – ser ut som tegnet for *skuffet* eller *furten*. Det ser rett og slett ikke ut som et juridisk begrep for noen som er berørt av en hendelse. Dersom det dreier seg om en døvblitt person, vil vedkommende forstå hvilket begrep det er snakk om. Likevel, en kollega av meg som er døv, tegnspråkbruker og godt kjent med norsk skriftspråk, fortalte meg at både han selv og døve venner og kollegaer hadde reagert og blitt forvirret da berørte av terrorangrepet 22. juli 2011 ble omtalt som *fornærmede*. Da er faktisk tegnet *berørte* et bedre juridisk tegn enn *fornærmede* for å få fram riktig betydning.

I begynnelsen av rettssaken skal det avsies en ed eller et løfte der vedkommende skal svare "Det forsikrer jeg." Dette er opplesning. Her kan det lett bli både en kulturkollisjon og en opplevelse av kommunikasjonshindre. Dommeren leser relativt raskt, det bærer preg av en formalitet som vi bare må igjennom. Men for tolken og tiltalte eller fornærmede er dette komplisert stoff der det foreligger et press om å svare riktig på rett sted. Jeg har opplevd at dommeren formidler en kortere versjon tilpasset mottakeren slik at det viktigste kommer fram: "Jeg lover å snakke sant og ikke holde viktige ting hemmelig."

Men alt av opplesning, avhør, tiltale, straffeloven og så videre er en utfordring på grunn av tempo, overføring fra skriftlig til muntlig, og fordi oversettelsen skal fra ett språks modalitet til et annets.

En annen utfordring er at det noen ganger – spesielt i avhør – ser ut til at tempo er et virkemiddel for å få vedkommende til å svare raskt, kanskje tilstå. Dette fungerer ofte dårlig, nok ikke bare fordi det skal oversettes til tegnspråk, men fordi det skal oversettes i det hele tatt og dermed blir et forsinkende ledd.

Tolkene må stoppe eller informere underveis

Dersom tolkesituasjonen blir for vanskelig, må tolken tørre å stoppe opp.

Tolken må dessuten være i stand til å informere de forskjellige partene – dommer, aktor, forsvarer – underveis om det er noe som påvirker situasjonen negativt. Det kan være at tolkene trenger en pause. Eller det kan være, slik vi opplevde en gang, at forsvarer syns tolken overdriver i framstillingen. Da er det viktig at én av tolkene kan forklare at det som er sagt på norsk, er riktig oversatt til tegnspråk, og at mimikken tilsvarende det tonefallet som er brukt. Igjen kan dette med modalitet være en utfordring. Informasjon i forvei og eventuelt underveis er viktig for å opprettholde tilliten.

Men hva skal tolken gjøre når språk, ordvalg og formulering er så komplisert at denne skjønner at her kommer den tolkede versjonen ut på feil målspråk? Stoppe? Er det rom for det?

Tolken kan i alle fall ikke late som om det er oversatt. Dette kan gjelde begge veier i tolkingen. Det kan også godt tenkes at en døv forklarer seg og prater veldig fort. Fortere enn hva tolken rekker å tolke til norsk tale. I slike tilfeller skal tolkingen kvalitetssikres, og en av tolkene stopper for å hente opp de momentene som ikke ble oversatt. Det er helt vanlig at dette skjer, og det er en naturlig del av kvalitetssikringen at tolkene må stoppe underveis.

Dette kan virke forvirrende for dem som ser at det skjer noe, men ikke skjønner hva som skjer. Her bør tolken absolutt forklare hva som skjer, og informere om at det må spørres på nytt for å få med alt som ble sagt.

Tolkenes medansvar for å ivareta rettssikkerheten

Målet må være at det i rettssalen skal være takhøyde for at tolken må gjøre det som er nødvendig for å kunne ivareta rettssikkerheten. Men det er ikke alltid at det er like enkelt. Det skal mye til for at en tolk stopper presten i "Fader vår". Det skjer nok aldri, heldigvis. Men i en rettssal er alvoret maksimalt. Alt er basert på at man skal forstå alt som er sagt, og man skal snakke sant. Spørsmål, svar og opplysninger som kommer fram, får konsekvenser for det som skjer videre. Ikke minst for skyld, frikjennelse og straff.

Tolkene må være åpne på om arbeidsbetingelsene er lagt til rette for at de kan ivareta sin del av rettssikkerheten. Alt fra tempo, formuleringer og andre rent språklige ting til pauser, lyd- og lysforhold, plassering og forhold utenfor det rent språklige.

I forbindelse med gjenopptakelsen av Fritz Moens saker foregikk ett av avhørene i Tromsø. Tolkene ble bestilt av retten, med krav om at det skulle være tolker som ikke kjente ham fra før, som ikke hadde tolket for ham før. Det skulle være en del av forsikringen om god og korrekt tolking. Tolkene krevde videoopptak av tolkingen. Dette ble ordnet i siste liten. Tolkingen ble gjennomført med videoopptak. Dagen etter kommer de tilbake og starter dagen med å si: "Vi har tolket feil". Bruk av video for kvalitetssikring er ressurskrevende, men bør i alle fall brukes i vanskelige saker.

Man kan uansett ikke tro at bare det er to tolker i rettssalen, så er sikker kommunikasjon ivaretatt. Og det er heller ikke slik at en tolk er inhabil fordi hun har tolket for vedkommende eller kjenner til vedkommende fra før.

Dersom språket ikke er tilrettelagt i det hele tatt, ordvalget er komplisert, tempoet er høyt, det brukes mye opplesning, tolkene kanskje ikke er veldig erfarne med rettstolking eller tolking for fremmedspråklige, tolkene ikke tør å stoppe opp – ja, da kan man komme til å tolke eller oversette feil – i retten!

Det å oversette for målgruppen, det er som å gå fram og tilbake over ei elv. Noen ganger er det bare et lite hopp over det smaleste partiet, som å hoppe over en bekk. Andre ganger er det veldig langt fra den ene siden og over til den andre.

Samisk juridisk terminologi i rettsvesenet

ANNE MARIT PEDERSEN, MEDLEM I FINNMARKSKOMMISJONEN

Innledning

I denne artikkelen vil det bli sagt noe om historikk knyttet til temaet og om bakgrunnen for at samisk juridisk terminologi har stått mer på dagsordenen de senere årene enn det som har vært tilfellet tidligere. Deler av term-utviklingsarbeidet vil også bli beskrevet, og hva som er status for dette arbeidet i dag. Avslutningsvis vil det også bli sagt noe om bruken av termene.

Her dreier det seg i første rekke om samisk juridisk terminologi i rettsvesenet, men problemstillingene vil ofte være de samme for juridisk terminologi på andre områder, for eksempel i forvaltningen og universitetsmiljøer, og for termutvikling i andre fag.

Historikk

Samer er ett folk i fire land og har sitt eget språk, sin egen kultur og sine egne rettstradisjoner. Hva angår rettstradisjoner, skriver Erik Solem om skoltesamene at siidaens¹ affærer ble ivaretatt av en forsamling – norrãz – som besto av én person fra hver familie. Denne forsamlingen bestemte blant annet om noen skulle bli opptatt i siidaen, hvem som skulle fiske på de ulike plassene, utbytte mv. Norrãz hadde også “en utstrakt domsmyndighet i mindre straffesaker og i sivile saker”.²

Det finnes i dag noe samisk terminologi knyttet til konflikthåndtering og straff, men det må antas at det tidligere har vært flere begreper knyttet til dette i samisk språk.

Det samiske språk er ordrikt på mange områder. Det finnes for eksempel svært mange ord for ulike typer terrengbeskrivelser. Innenfor emnet moderne juridisk terminologi er imidlertid situasjonen en annen. Det er derfor behov for utvikling av flere juridiske termer som kan anvendes i rettsvesenet.

Holdningen til samisk språk og kultur er endret de siste tiårene, noe som også er en del av bakgrunnen for at det i dag arbeides med samisk juridisk terminologi. Jeg vil illustrere dette med eksempler knyttet til tolking og rettsvesen.

---

1 Erik Solem skriver nærmere om hva en siida er, på s. 81–84 i *Lappiske rettsstudier*, Universitetsforlaget 1970.

2 Op.cit. s. 80–81.

I 1782 foreslo amtmannen i Finnmark at man skulle utpeke en edsvoren tolk for hele fylket for å assistere lokale myndigheter i arbeidet med å forklare alt som ble sagt på samisk og finsk.³ Dette ble ordningen i en periode fremover.

I 1898 – det vil si 116 år senere – ønsket amtmannen å legge ned tolke-institusjonen. Han uttalte:

“De som vil være her i Landet faar lære norsk og man bør ialdfald ikke sy lappiske eller kvenske Puder under armene på dem.”⁴

Amtstinget fulgte opp dette med å uttale:

“Det faar engang være slut med, at enhver taler sit eget Sprog her i de nordlige landsdele ogsaa. De som bor her, har god anledning til at lære Landets Sprog hvis de blot vil.”⁵

Tolkeordningen ble avskaffet ved kongelig forordning av 1901, men med unntak for Karasjok og Kautokeino, der ordningen med rettstolk fortsatt skulle være gjeldende.

Dette skjedde i samme tidsrom som man fikk jordutvisningsresolusjonen av 1902, der det het at avhending av jord kun måtte skje til norske statsborgere som “kan tale, lese og skrive det norske Sprog, og benytter dette til daglig Brug”.

Ordningen med rettstolk ble gjeninnført ved domstolloven av 13. august 1915.⁶

I dag gjelder det en utvidet rett til bruk av samisk overfor domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet for samisk språk, jf. lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) § 3-4. Kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana, Kåfjord, Lavangen, Tysfjord og Snåsa inngår i forvaltningsområdet, jf. forskrift til sameloven om forvaltningsområdet for samisk språk § 1.

Overfor politi og påtalemyndighet med tjenestekrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet, har enhver rett til å tale samisk i avhør på organets kontor og rett til å bruke samisk ved muntlig anmeldelse og rettsmiddelerklæring, jf. sameloven § 3-4 annet ledd nr. 1 og 2.

Loven har også regler om bruk av samisk språk for innsatte i kriminalomsorgens anstalter i Troms og Finnmark.

---

3 Wenke Brenna, *Samene i rettssystemet*, Oslo 2005, s. 103.

4 Finnmark Amtstingsforhandlinger sak nr. 54, 1899, sitert hos Wenke Brenna, *ibid.*

5 *Op. cit.*, *ibid.*

6 *Op.cit.* s. 104.

Det dreier seg om lovfestede rettigheter til å anvende samisk i rettsvesenet og ikke en behovsprøvd rettighet i den enkelte sak. Det er likevel slik at det ligger et behov i bunnen for disse bestemmelsene, all den tid det for de fleste vil være lettere å snakke på sitt morsmål enn på andre språk. Det må gjelde i enda større grad enn ellers for situasjonen i et politiavhør eller i retten, der det ofte er snakk om vanskelige spørsmål.

Opprettelsen av Indre Finnmark tingrett i 2004 skjedde også på grunn av en økende forståelse i samfunnet for at det samiske folk er et eget folk med eget språk, egen kultur og sedvaner, og at dette ikke har vært tilstrekkelig ivare tatt i rettsvesenet.

Videre ble hensynet til oppfølging av samelovens regler om utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet vektlagt, samt at domstolen skal ivareta også det samiske publikums interesser på en god måte. Det ble også vektlagt at tolking og oversetting ikke kan erstatte den direkte kommunikasjon.

Prosjekt om samisk juridisk terminologi

Det utarbeides termer på ulike områder.

Sameloven § 3-2 første ledd innebærer at lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning skal oversettes til samisk. Ulike oversettere gjør delvis termutviklingsarbeid når de oversetter lover og forskrifter. I tillegg gjøres det en del termutvikling i forbindelse med oversettelse av annet materiale, for eksempel utredninger.

Ved Indre Finnmark tingrett skjer det også termutvikling i noen grad, underveis i arbeidet med oversettelse av brev og ulike maler, og noen ganger rettsbøker og dommer.

Det er imidlertid ikke tidligere gjort et helhetlig arbeid med samiske juridiske termer. Ulike oversettere har oversatt ulike lover og forskrifter uten å ha godkjente eller innarbeidete termer å forholde seg til, noe som kan ha medført at ett og samme juridiske begrep kan ha ulik samisk oversettelse i ulike tekster.

På denne bakgrunn initierte Tana kommune på slutten av 1990-tallet et prosjekt om samisk lovspråk. Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš (Samisk nærings- og utredningssenter – SEG) har over flere år hatt ledelsen av prosjektet, som har som mål å utvikle samiske juridiske termer. Det er utviklet termer innenfor blant annet straffeprosess, sivilprosess og straffrett. I prosjektet ses det til en viss grad hen til tingrettens behov ved utvelgelse av hvilke rettsområder som skal prioriteres.

Både jurister og fagpersoner innenfor samisk språk deltar i termutviklingsarbeidet. Det er viktig at termutviklingen skjer i et samspill mellom de to faggruppene, idet juristene kan forklare og utdype de faglige termene, og språkkyndige dermed kan foreslå eller utvikle relevante termer.

Termene som utvikles i prosjektet, har vært søkt godkjent av Sametingets tidligere språkstyre, og de fleste av dem er godkjent. Også i fortsettelsen vil det være et mål for prosjektet å søke termene godkjent av rette organ.

Prosjektet er finansiert av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, Sametinget og Tana kommune.

Om termutviklingen

Juridiske termer er ofte svært presise, noe som gjør at det kan være en utfordring å finne frem til de rette ordene eller konstruere ord på et annet språk som vil ha tilsvarende innhold som den termen man søker oversatt. Det vil imidlertid være tilfellet også for termutvikling på andre fagområder, idet fagtermer som oftest har et forholdsvis klart definert innhold.

Under selve termutviklingsarbeidet er det flere måter å jobbe på. I det ovennevnte prosjektet er det brukt en kombinasjon av disse.

For det første er det mulig å utvikle eller konstruere helt nye ord, som ikke før har vært i bruk i samisk.

Ellers er det mulig å bruke grunntermen som man ønsker å utvikle en term for, og gi den en samisk form. Ett eksempel kan være ordet "advokat", som er vanlig brukt også på samisk, men da med formen "advokáhta". Denne måten er man imidlertid noe forsiktig med i prosjektet, idet man i størst mulig grad ønsker å bruke eller utvikle særegne samiske ord og uttrykk. Det samme gjelder også muligheten for å ta i bruk lånord fra andre språk enn norsk, for eksempel finsk, som er det mest nærliggende. Finsk tilhører jo i likhet med samisk den finsk-ugriske språkgruppen.

Det som har vært en noe brukt metode for termutvikling i prosjektet, er å ta i bruk gamle samiske ord som – i alle fall i hovedsak – er gått ut av bruk, og gi dem et nytt innhold i denne sammenhengen. Konrad Niensens "Lappisk (samisk) ordbok", der innsamling av ordmaterialet i hovedsak ble gjort i årene 1906–1911, har vært mye brukt i den anledning. Dette er også en metode som det kan være flere meninger om. Noen kan hevde at det er mindre bra å endre innholdet i ord som allerede har et klart definert innhold, mens andre vil mene at det er bra at gamle ord tas i bruk igjen selv om de skulle gis et nytt innhold.

Samisk er et språk som brukes ikke bare i Norge, men også i tre andre land. Det er derfor også et spørsmål om man i prosjektet skal søke å finne felles

samisk juridisk terminologi i alle de fire landene. Det vil imidlertid komplisere arbeidet en del, idet selve det juridiske grunnbegrepet ikke nødvendigvis er sammenfallende i de ulike landene. I SEG-prosjektet har man tatt mål av seg til å lage samiske juridiske termer som kan brukes på norsk og finsk side.

Bruken av samiske juridiske termer nå og fremover

Til sammen er det nå 3000 juridiske ord i prosjektets lister. Dette arbeidet vil være viktig for fremtidig bruk av samisk språk på den juridiske arenaen.

En forutsetning for å lykkes med terminologiarbeid er imidlertid ikke bare å utvikle termene. Det er vesentlig at det også finnes miljøer som tar dem i bruk, og at de aksepteres av brukerne. Slike miljøer finnes i dag blant annet ved Indre Finnmark tingrett, Universitetet i Tromsø og Samisk høgskole. NRK Sápmi er også en aktør som har en viktig rolle i det samiske språkutviklingsarbeidet, og som har vært aktiv i å ta i bruk nye juridiske termer i nyhetsformidlingen.

Termutviklingsarbeidet er kommet et stykke på vei, men det gjenstår fortsatt mye arbeid som det er viktig at blir prioritert, slik at samisk kan være et språk som reelt kan brukes i juridiske sammenhenger i tiden fremover.

Kvensk juridisk terminologi

HILDE SKANKE, KVENSKE INSTITUTT

TROND TROSTERUD, INSTITUTT FOR SPRÅKVITENSKAP, UNIVERSITETET I TROMSØ

Kvensk institutt

Kvensk institutt er det nasjonale senteret for kvensk språk og kultur. Vår oppgave er å etablere og drifte et kvensk språkråd samt å drive opplysningsarbeid om kvensk språk og kultur. I formålsparagrafen står det at instituttet skal

- gjøre språket og kulturen synlig og anerkjent både blant den kvenske minoriteten og i den norske allmennheten
- fremme tospråklighet, også blant yngre generasjoner, i de kvenske kjerneområder
- få språket og kulturen til å bli et aktivum og en ressurs for både enkeltindivider og samfunnet

Styret i kvensk institutt består av representanter for Porsanger kommune, Norske kveners forbund, Høgskolen i Finnmark, Universitetet i Tromsø og lokallagene til Norske kveners forbund i Lakselv og Børselv.

Kvensk språkarbeid ved kvensk institutt

Kvensk institutt har etablert et todelt språkorgan, bestående av Kvensk språkråd og Kvensk språkting. Språkrådet består av fagfolk som utreder og veileder, Språktinget består av representanter for språkbrukerne og gjør vedtak. Vedtakene veileder instituttet i språkutviklingsarbeidet. Vedtakene kan benyttes av de språkbrukerne og språklærerne som ønsker det.

Arbeidet med kvensk ortografi er ferdig, dessuten det meste av nomenbøyninga, verbøyinga og pronomensystemet. Man arbeider fortsatt med syntaks, tallord og andre lukka ordklasser som preposisjoner og postposisjoner. Mye er kommet på plass, men arbeid gjenstår.

Normering i ordets strenge forstand er det ikke snakk om. For dette nye skriftspråket tar man sikte på å fremme de grammatiske trekkene som er felles i de kvenske dialektene, og å sidestille de trekkene ved språket som oppfattes som sterke identitetsmarkører i de enkelte områdene. Hovedmålet med skriftnormeringen er ikke at språkbrukerne skal forholde seg til et nytt språk, men at skriftspråket skal kunne fungere som en støtte for og et redskap til å styrke talespråket. Det ikke helt gjennomførbare idealet er: «Snakk som du har lært, og skriv som du snakker.»

Et annet omfattende felt der arbeid ennå ikke er påbegynt, er ordforrådet. Det er en stor oppgave å dokumentere ord og uttrykk slik at verdifull lokalhistorie og kulturhistorie ikke går tapt for ettertiden. Det må dessuten fastsettes strategier for utvikling av nye ord, også for etablerte internasjonale begreper. Skal kvensk utvikle egne uttrykk, bruke ord fra finsk riksspråk eller låne ord fra norsk eller samisk?

Hovedprinsippet for standardiseringa av det kvenske skriftspråket er at det skal gjengi de lokale språkformene.

Bakgrunn

I forrige hundreår foregikk det i ulike lokalsamfunn i Troms og Finnmark en serie språskifteprosesser, den siste på slutten av 1960-tallet. Foreldre i kvenskspråklige bygdelag gikk over til å snakke norsk med barna sine, istedenfor kvensk som tidligere.

Språskiftet kom tidligst i bygder med stor andel norskspråklige. En viktig faktor i språskifteprosessen var evakueringa etter krigen. Blant de bygdene der språskiftet kom senest, var Børselv, der store deler av befolkninga ikke dro sørover, og Bugøynes, som ikke ble brent ned i det hele tatt. I dag snakkes kvensk hovedsakelig av den eldre kvenske befolkninga, den som ble født før krigen.

Det viktigste elementet i kvensk skriftkultur var finsk religiøs litteratur, framfor alt Bibelen og salmer. Kvener har også skrevet kvensk selv, slik vi har eksempel på fra Porsanger.

Da innvandringa fra Finland var på det sterkeste i andre halvpart av 1800-tallet, var det språklige fellesskapet over riksgrensa naturlig nok sterkt. Den språklige situasjonen på begge sider av grensa var også nokså lik: Bøndene snakket sitt eget språk både før og etter utvandring, og prest og øvrighet snakket og skrev et fremmed språk – både i Finland og Norge. Gudstjenester i Finland var likevel på finsk, og akkurat dette språklige domenet tok da også utvandrerne med seg til det nye landet.

At det er så stor forskjell på kvensk og finsk i dag, kommer av at språket til bøndene på hver side av grensa fikk diametralt ulike roller i de to landa. I Norge hadde kirka ført en relativt liberal språkpolitikk mot kvener, og særlikt mot samer: Det viktigste var ikke å lære dem norsk, men å lære dem om Jesus og gjøre dem til gode kristne. Både perioden fra 1884 til 1905 og tida etter 1905 representerte et brudd med denne politikken. Nå skulle samer og kvener bli gode nordmenn. Bruk av kvensk og samisk som hjelpespråk i undervisninga ble stoppet.

I Finland skjedde det motsatte. På denne tida gikk landet over fra å bli styrt på svensk til å bli styrt på finsk. Universitetet i Helsingfors skifta språk til

finsk, stats- og kommuneadministrasjon gikk over til å bruke finsk, bortsett fra i de svenskspråklige områdene. Det ble lagt ned store ressurser i terminologiutvikling, men alt dette var ei utvikling som gikk kvenene hus forbi. I det landet de forlot, het det *tirehtööri* og *telefuuni*, på den finsken de møter i dag, heter det *johtaja* og *puhelin*.

En annen utvikling var at det finske standardspråket ble skapt som et kompromiss mellom østfinsk og vestfinsk og deretter tatt i bruk av en primært svenskspråklig overklasse. Dette språket ble deretter innført i skolen, som hadde som prioritert oppgave å lære barna å "snakke korrekt", det vil si snakke standardfinsk heller enn finsk dialekt. Heller ikke i Norge fikk kvenungene snakke dialekten sin, men her var det norsk som ble satt i stedet. Utenfor skolen fortsatte de likevel å snakke kvensk, men det var altså en kvensk som ikke gikk gjennom den samme standardiseringsprosessen som finsk gjorde.

Revitalisering

Som for så mange utrydningstruede språk fins det også for kvensk en interesse blant nye generasjoner for å ta vare på og videreutvikle forfedrenes språk.

Dagens situasjon er imidlertid at vi nesten ikke har unge språkbrukere igjen. Men språket eksisterer likevel, og det eksisterer som en kunnskap blant aktive og skjulte språkbrukere. Men, og nå skal vi sette språkutviklinga litt på spissen, språket har ikke hatt en offentlig rolle i det norske samfunnet i etterkrigstiden, for i storsamfunnet har kvenene snakket norsk.

Det kvenske språket har dermed ikke fått utvikle seg til å omfatte det moderne samfunn. Dette kommer veldig klart fram når det for eksempel skal snakkes om politikk, hvor man har tatt inn norske ord der finsk har laget egne: *statsministeri* (fi. *pääministeri*), *sööknaadii* (fi. *hakemus*), *departementti* (fi. *ministeriö*), *komitea* (fi. *lautakunta*), *partia* (fi. *puolue*), *fleertalli* (fi. *enemmistö*).

Det er politiske vedtak som ligger til grunn for arbeidet med kvensk språkutvikling i dag. Vi har mulighet til å verne og videreutvikle et særegent språk som snakkes i Norge. Kvensk er beslektet med nordfinske dialekter. Men kvensk har trekk som skiller seg fra finsk. Særlig gjelder dette bøyingsformer og ordforråd, men det er også forskjeller i lydverket og i setningsoppbygningen. En del trekk ved kvensk finner vi også i finske dialekter i Finland, men mens man der kan veksle mellom dialektform og standardfinsk, har ikke kvensk disse to registrene.

Et godt eksempel på hvor kvener og finner får problemer med å forstå hverandre, er i diskusjoner og samtaler om moderne fenomen som politikk, ishockey og den digitaliserte verden. Her finnes nemlig ikke felles ordforråd.

Forenklet kan vi si at kvensk er et kjøkkenspråk. Kvensk bruker man når man er hjemme, og til dagligdagse samtaleemner. Dette er ikke tilfellet bare for kvensk, men også for andre minoritetsspråk.

Før i tiden hadde man et helt annet forhold til naturen og omgivelsene rundt seg, og her har også det kvenske språket vært rikt. Men ikke engang på dette området er språket særlig godt dokumentert i dag. Språket utgjør en viktig del av immaterielle kulturuttrykk, som for eksempel sang- og fortellertradisjonen, navneskikker og spesielt stedsnavn og uttrykk knyttet til natur.

Uttrykkene gjenspeiler ofte skikker knyttet til jordbruk, fiske og utnyttelse av naturressurser, som for eksempel torvtaking. Det kvenske språket er av stor betydning for dette kulturuttrykket til tross for at en del kan videreføres også på andre språk. Det er dokumentasjon av språket som er det aller viktigste, for eksempel videreføringen av navn på steder og gjenstander, da det også forteller noe om kulturen.

Vi arbeider på Kvensk institutt med å dokumentere den unike språkkunnskapen som faktisk fortsatt eksisterer: ord knyttet til vær, vind, blomster, fisker, gamle redskaper, tradisjonskunnskap generelt. Her sliter vi også med å finne gode språkbrukere. De finnes, men er vanskelige å få i tale.

Henvendelsen fra tidligere direktør i yr.no, Erik Bolstad, om å oversette yr.no til kvensk medførte et meget tidkrevende arbeid, da man ikke har brukt kvensk i skriftlige framstillinger i nyere tid. Stedsnavntjenesten ble meget viktig for oss i dette arbeidet. Ord og uttrykk knyttet til terreng, kartverk, vær og vind er likevel et terminologifelt der vi vet at kvensk språk har et veldig spesifikt og rikt ordtilfang. Vi kunne bruke gammelt ordmateriale i et nytt medium. Intensjonen vår var å ta det gamle med inn i nytida, og dette var et semantisk felt der gammel og ny kunnskap møtte hverandre. Kan man jobbe med terminologikutvikling i så perfekte omgivelser, er man heldig. Vi vet at det må forskes på denne terminologien for å kunne gi et bedre språklig tilbud, men man fikk også bevist at man kan bruke gamle termer i en moderne meteorologisk sammenheng.

Det bringer oss til juridisk terminologi og temaet for dette seminaret. For kvensk fins det verken juridisk terminologi eller umiddelbare planer om å utvikle en slik. For å forstå dette må man ta utgangspunkt i status quo for kvensaka:

- Det finnes ingen overordna plan for kvensk revitalisering eller kvensk språkutvikling.
- Det finnes ingen handlingsplan for kvensk språk.
- Det fins heller ingen aktivister som lærer barna sine kvensk.

Behovene våre er så elementære. Vi ønsker å dokumentere de siste restene av språket vårt, få kvenene til å føle stolthet over språket sitt, og vi ønsker å tilrettelegge for at den stadig voksende kvenbevegelsen skal få mulighet til å lære seg språket sitt. Vi er ikke interessert i at all offentlig informasjon skal foreligge på kvensk, at man skal kunne søke opp lovtekster på kvensk eller søke lånekassa på kvensk. For i dag ville ikke engang kvenene ha forstått slike tekster på kvensk.

Vi ønsker selvfølgelig at kvensk skal ha en naturlig rolle i det offentlige rom, og at språkets eksistens skal bli offentlig kjent. Men de helt elementære puslespillbrikkene må på plass først.

Kvensk juridisk terminologi

La oss først se på et litt ubehagelig spørsmål: Er kvensk et språk? For å vurdere det trenger vi litt terminologi. Språkforskere deler gjerne språk i to typer etter måten de skiller seg fra hverandre på: ausbauspråk og abstandspråk. Abstandspråk er språk som er og alltid har vært ulike. Dansk og grønlandsk er abstandspråk. Alle de nordgermanske språkene – i alt seks skriftspråk – er derimot ausbauspråk, det vil si de er språk som gradvis har gått i ulik retning fra urnordisk og er endt opp som ulike språk der det på et tidspunkt i historia var bare ett. Afrikaans er et ausbauspråk, sett i forhold til nederlandsk, men et abstandspråk sett i forhold til xhosa.

Ikke alle språk blir ausbauspråk. Sveitsertysk ble det ikke, heller ikke finlandssvensk eller flamsk. Sveitsertysktalende sveitsere vil si at de snakker tysk, og de skriver og leser tysk. Typisk er det slik at det er de språka som ikke blir snakka av eliter, som blir ausbauspråk: meänkieli, afrikaans og kvensk. Den statsbærende klassen i Sveits og Finland trengte å ha sin skriftkultur på tysk og svensk, og de forble innafor det samme språkområdet som før.

Kvensk språkarbeid bygger på en ausbaustrategi: Felles ortografiske prinsipper med finsk, men et standardspråk ulikt finsk. For kvensk ville det ha vært mange fordeler med å ikke bli et ausbauspråk og fortsatt være en del av finsk. Det ville ha vært god tilgang på lærebøker og ordbøker, og ortografiske spørsmål ville ha vært løst. Det er flere grunner til at kvenene likevel valgte ausbaustrategien:

- Dels hadde de ikke kontakt med Finland, på grunn av det norske kulturelle jernteppet sørover mot Finland (passplikt 20 år lenger enn ellers i Norden).
- Dels er det språket til foreldre og besteforeldre, egne røtter, som hylles, heller enn kvensk som et kommunikativt språk i de østre delene av Norden og Baltikum.
- Og dels er det en sunn nordlig skepsis mot å styres fra sør, i dette tilfellet fra Helsingfors. Språket heter da også meänkieli, vårt språk, i Tornedalen, et navnevalg med brodd både mot Helsingfors og Stockholm.

Men juridisk terminologi ville ikke kvensk ha fått selv om vi hadde forkastet ausbaustrategien. En EU- og EØS-terminologi ville vi riktig nok ha fått, for det finnes på finsk. Men en juridisk terminologi for det norske lovverket, for de lovene de selv er underlagt, ville kvenene i alle tilfeller ha vært nødt til å lage selv.

Det ene domenet som finsk hadde vunnet i 1850, var religionen. Dette domenet tok kvenene som tidligere nevnt med seg til Norge, både i skrift (Bibelen) og tale. Derfor heter *nattverd* "ehtoolinen", som på finsk, og derfor leser kvener Bibelen på finsk. Men for alle andre deler av det moderne samfunnet mangler kvensk autonom terminologi.

Kan man så ha en juridisk terminologi for et språk uten skriftspråk? La oss se på noen mer eller mindre sammenlignbare samfunn:

På Grønland er det grovt sett tre samfunnsklasser: En liten grønlandsk-språklig (tospråklig) grønlandsk politisk elite som styrer landet, et ganske stort mindretall av rent danskspråklige eksperter som innehar de tekniske nøkkelstillingene i det moderne samfunnet, og endelig et grønlandskspråklig folk uten tilgang til danskspråklig ekspertutdanning. Lovene skrives på dansk og blir oversatt til grønlandsk (som dagsavisene gjør det), men det er den grønlandske versjonen som er gjeldende lov. Eventuelle dårlige og misvisende oversettelser kan dermed få direkte økonomiske konsekvenser, noe det grønlandske samfunnet også har erfaringer med.

I Finland er lovverket på to språk, og begge har legal status. I Norge er nynorsk og bokmål i komplementær distribusjon (men med terminologisk harmonisering). Det som mangler her, er utrolig nok parallellspråklige søkemotorer.

Fins det så en samisk juridisk terminologi? Det fins samiske oversettelser av et titalls lover, men ingen samiske oversettelser har legal status. Det har ikke funnet sted et systematisk arbeid for å harmonisere begrepsbruken i oversettelsene, noe det for så vidt heller ikke har i de norske originalene. En mulig tolking av den samiske situasjonen er at det ikke finnes samisk juridisk terminologi, bare en del samiske oversettelser. I grønlandsk forstand gjør det heller ikke det. Ordvalget i de samiske oversettelsene får aldri utenomspråklige konsekvenser, slik det får i lover som faktisk har juridisk status. I norsk trygderett blir spørsmål om ordvalg og diskusjoner i siste instans et spørsmål om økonomiske konsekvenser av de ulike fortolkningene. Slik er det ikke for samisk, der ordene i teksten nettopp bare er ord.

Uten skriftspråk, ingen juridisk terminologi. Og, som vi har sett det for samisk: uten juridisk status, ingen juridisk terminologi i egentlig forstand, det vil si i den forstand at ordet har en funksjon ut over seg selv, som i et vielsesritual. Så til den eventuelle kvenske juridisk terminologien. Som det

bør ha gått fram, fins det ingen kvensk juridisk terminologi. Til det er det mulig å stille to viktige spørsmål:

1. Hvorfor gjør det ikke det?
2. Burde det ha gjort det?

Forholdet til finsk juridisk terminologi i arbeidet med kvensk er ikke-eksisterende, av to grunner. For det første er ikke kvenene underlagt det finske lovverket. For det andre finnes det moderne ordforrådet som finsk jus hviler på, ikke i kvensk. Finsk juridisk terminologi er for en stor del et resultat av et målbevisst språkplanleggingsarbeid som kvensk har stått utenfor.

Det fins en arena som kunne ha vært aktuell for kvensk omtale av juridiske spørsmål, nemlig media. Hvordan skriver den kvenske avisa Ruijan Kaiku når juridiske forhold skal omtales? Det er et godt spørsmål, som fortjener et systematisk svar. Men det er i dette tilfellet ikke juridisk terminologi som trengs. Hva avisleserne vil ha, er heller et dagligspråk om juridiske forhold. Juridisk terminologi er ikke laget for å bli forstått, men for å være konsistent relatert til et fagspråklig begrepshierarki. Sammenlignet med det er dagligspråket underordnet. Det som trengs i avisen, er et "juridisk dagligspråk", det vil si et språk leserne umiddelbart kan forstå.

Hvordan kunne man bedre på situasjonen? Finnes det planer om å utvikle og registrere kvensk juridisk terminologi? For å registrere en juridisk terminologi må det være lover, et lovspråk, å registrere fra.

Arenaen for juridisk terminologi er en juridisk setting: rettssak, domstol, lovforklaring. Innafor dette domenet har kvensk ikke noen rolle å spille. Det fins ingen lover på kvensk, og heller ingen juridisk prosess som kunne ha brukt lover på kvensk. Så er kvensk et minoritetsspråk etter Europakonvensjonen, noe som gir språket visse retter. De rettene kvensk har der, er ikke uttrykt på kvensk. Men en oversettelse til kvensk vil ikke gi de kvenske termene juridisk status. Derimot vil det være mulig for kvenskspråklige å lese dem. Men for et folk som aldri har lest formelle tekster på morsmålet sitt, vil det være mulig å forstå lovtekstene bare hvis de blir skrevet uten en terminologi laget spesielt for domenet, det vil si uten en juridisk terminologi.

Aktuelle tema for kvensk språkarbeid

Et annet, men beslektet domene det er mer aktuelt å se på, er forvaltningsterminologi. Til forskjell fra juridisk terminologi er det gode grunner til å satse på en kvensk forvaltningsterminologi. Dette er også et domene der kvensk har en tradisjon. Som vist av Kaisa Maliniemi finner vi i kommunearkivet for Porsanger en tradisjon med kvenskspråklig saksbehandling fra 1800-tallet. Domenet er også relevant i dagens situasjon. Før vi kunne få opp et skilt på kommunegrensa, måtte vi bli enige om hva ordet *kommune* skulle oversettes med på kvensk. Det er ikke noe lett spørsmål, de klarte ikke å

finne én term på samisk (*gielda/suohkan*). Men på kvensk heter det *komuuni* (der den finske termen er *kunta*). Andre termer som deretter står i kø, er slike som *komité*, *formannskap* og *ordfører*, men særlig termer som kan komme til å havne på offentlige skilt.

Andre vesentlige oppgaver for det kvenske språkarbeidet er å registrere den språklige kulturarven. Samfunnet må sikre at lydband med kvensk språkmateriale ikke forsvinner. En aktuell parallell er den finske etnografen Samuli Paulaharju, som mente at den kvenske kulturen var verdt å se på gjennom ei kameralinse, og som derfor ble én av nøkkelpersonene bak dokumentasjonen av Finnmarks historie. Tilsvarende har det finske dialektarkivet Suomen murrearkisto verdens største lydarkiv. For oss her i Norge er det viktig å se på de kvenske innspillingene de har.

Vi bør også sikre at det tradisjonelle ordforrådet blir bevart, det vil si drive leksikografisk arbeid så lenge det fins språkbrukere med språkkunnskap fra tida før det store språkskiftet. Deretter må språkarbeidere lage lærebøker, holde kurs osv. Etter dette står kvenene i en situasjon der de selv kan velge å revitalisere språket sitt.

Konklusjon

Utover nordsamisk er det i Norden fremfor alt sørsamisk og enaresamisk som har ei aktiv revitaliseringsrørslé, med aktivister som lærer seg språket og deretter lærer det bort til ungene sine. Kvensk har ikke det i dag. Det prioriterte arbeidet for kvensk språkarbeid blir dermed å arbeide langs disse to sporene:

1. dokumentere og utforske det tradisjonelle kvenske språket, de ulike kvenske dialektene
2. lage den språklige infrastrukturen som skal til for å bruke kvensk skriftspråk: ordbøker, lærebøker og terminologi

Vi har tatt imot invitasjonen til dette seminaret med blandede følelser. Mer enn noe annet har det demonstrert hvor lite innsikt i kvenske spørsmål vi finner utenfor Ruija. Vi håper at vi med dette har gitt et lite bidrag til å rette på det og til å vise hvor fokuset i det kvenske språkarbeidet bør ligge.

SEMINAR

Tromsø, 22. november 2011

(Rica Ishavshotell – Fredrik Langes g. 2, 9008 Tromsø)

Juridisk terminologi i noen språk i Norge – status og utfordringer

PROGRAM

TID	
08.30–09.00	Registrering og kaffe
09.00–09.10	Åpning ved Tove Bjørneset
Ordstyrer: Håvard Hjulstad	
09.10–10.00	Dag Wiese Schartum, bokmål: <i>Legaldefinisjoner i nyere norske lover og spørsmålet om semantisk interoperabilitet</i>
10.00–10.50	Kåre Lilleholt, nynorsk: <i>Nynorsk rettsmål – status og framtidutsikter</i>
10.50–11.15	Kaffe
Ordstyrer: Tove Bjørneset	
11.15–12.05	Marianne Lindheim, tegnspråk: <i>Hvor fornærmet er den fornærmede? Utfordringer i rettstolkning mellom norsk og norsk tegnspråk</i>
12.05– 13.00	Lunsj
Ordstyrer: Ellen Ravna	
13.00–13.50	Ánde Sombi, samisk: <i>Tolkning til samisk og rettsikkerhetsgarantier</i>
13.50–14.40	Anne Marit Pedersen, samisk: <i>Samisk juridisk terminologi i rettsvesenet</i>
14.40–15.05	Kaffe
Ordstyrer: Knut Jonassen	
15.05–15.55	Trond Trosterud og Hilde Skanke, kvensk: <i>Kvensk språk og juridisk terminologi?</i>
15.55–16.10	Jan Hoel: Oppsummering og avslutning

FOREDRAGSHOLDERE

Kåre **Lilleholt**, professor ved Institutt for privatrett ved Universitetet i Oslo

Marianne **Lindheim**, tegnspråktolk og avdelingsleder i Signo Rycon AS

Anne Marit **Pedersen**, medlem av Finnmarkskommisjonen

Dag Wiese **Schartum**, professor ved Senter for rettsinformatikk ved Universitetet i Oslo

Hilde **Skanke**, daglig leder ved Kvensk institutt

Ánde **Sombi**, førsteamanuensis ved Juridisk fakultet ved Universitetet i Tromsø

Trond **Trosterud**, professor ved Institutt for språkvitenskap ved Universitetet i Tromsø

ANDRE MEDVIRKENDE

Tove **Bjørneset**, prosjektleder ved Uni Research, leder for Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Håvard **Hjulstad**, prosjektleder i Standard Norge, medlem av Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Jan **Hoel**, seniorrådgiver, koordinator for Språkrådets terminologitjeneste, medlem av og sekretær for

Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Knut **Jonassen**, prosjektleder i Standard Norge, medlem av Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Ellen **Ravna**, lærer i Tana kommune, medlem av Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

arrangører:

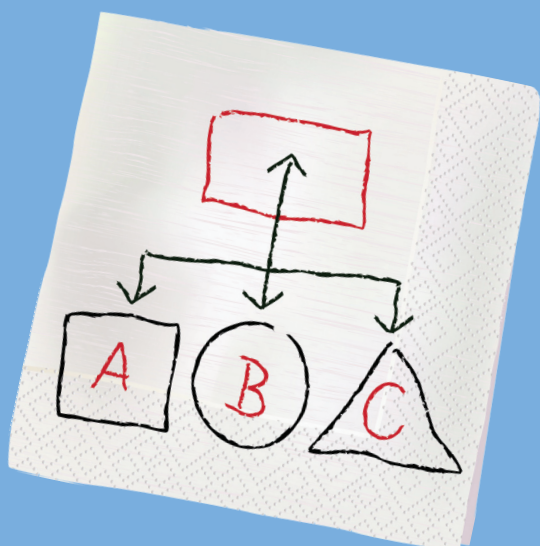
Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Språkrådets terminologitjeneste

Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk besluttet høsten 2011 å innføre et årlig seminar om terminologi og fagspråk i Norge og at seminarforedragene deretter skulle publiseres som artikler i en nyopprettet skriftserie *Terminologen*, med undertittelen *Språkrådets skriftserie for terminologi og fagspråk*.

I denne første utgaven av *Terminologen* foreligger fem av seks foredrag fra det første seminaret i Tromsø i november 2011. Temaet er *Juridisk terminologi i noen språk i Norge – status og utfordringer*, og de aktuelle språkene er bokmål, nynorsk, samisk, kvensk og norsk tegnspråk.

Fagrådet og redaktøren håper at skriftserien vil vekke interesse hos personer som arbeider med og er opptatt av norsk terminologi og fagspråk.

Språkrådet

ISSN 1893-8191